

**MONITORING REPORTO VAŠ: E SITUACIJA, PROBLEMIJA THAJ TRUBUJIMATA E
MANUŠENGI KATAR E ROMANI THAJ EGIPĆANONGI POPULACIJE ANO
MONTENEGRO**

Septembro 2014. berš

Projekto: ***Aktivno keripena vaš e aktivno Roma thaj Egipćanija - AMARE***

MONITORING REPORTO

Vaš e situacija, problemija thaj trubujimata e manuŝengi katar e Romengi thaj Egipc̃anongi
populacija
ano Montenegro

„I situacija e Romencar ande but evropakere thema si dijametralno mamuj, thaj džal kotar e majnasul dži pe, ka phenes lačes. Numa, idealno situacija vaš amare manuša ande Europa, naj. Šajutno situacijako pharuvipe si e Evropaki Konsiloski Čarta vaš minoritetongere thaj regionalno čhiba thaj e javera relevantno internacionalno dokumentura “

avguno klidaripe katar e internacionalno romani konferencija ikerdini ande Murska Sobota, Republika Slovenija 26 thaj 27 juni 2014 berš

Thaj savi si e situacija e Romengi thaj Egipc̃anongi ande Montenegro?

-dikhlem te rodas kodo -

O report si kerdino teli o fremo e projektosko „Aktivno keripena vaš e aktivno Roma thaj Egipc̃anija” – AMARE, ažutino kotar e Evropaki Unija thaj Open Society Foundations Budimpeštatar implementirinena: Koalicija NGO „Romski krug“, legarutno, NGO „Humanitarac“, partnero, Ministeriumi vaš manuŝikane thaj minoritetongere hakaja ano Montenegrosko Gaverno, e komune: Herceg Novi, Berane thaj Nikšić, kooperantija thaj NGO „Mladi Romi“- Herceg Novi thaj „Enfants“- Berane, interesirime riga.

Kodo dokumento si kerdino najsarindoj e finansijenge katar e Evropakiri Unija thaj i Fondacija vaš phutardo sasoinipe. O vačaripe ano kodo dokumento si teli responsibiliteto katar e „Koalicija NGO Romski krug” thaj na phenel e Evropakere Unijake gindipena.

SO KA ARAKHEN ANDRE:

Rigori:

I Avgolafi.....	4
II Introdukcija kerevakeripena.....	5
III Metodologijako fremo:.....	7
- Metodologijakere buča	7
- Metodologikano avipe	8
- Informacijakere hainga.....	8
- Ciloski grupa.....	8
- Rodipasko timo	9
IV Deskripcija e situacijako.....	9
V Rezultatija katar o rodipe.....	12
1. Rodipe ande tereno	12
- Fundavne informacije.....	13
- Informiribe	17
- Problemirja thaj trubujimata.....	19
- Prioritetura te astarel pes e problemongere pharuvibasar.....	22
- Subjektija save so saj thaj trubuj te keren influenza pe problemongo pharuvipe	24
2. Rezultatija katar e analiziribe e informacijengo lende katar e themeskere institucije	25
3. Rezultatija analizatar kotar e informacije lendine katar e civilno theskere organizacijendar	32
4. Rezultatija katar e analiza informacijengi lendine katar e internacionalno institucije thaj organizacije ande Montenegro.....	38
VI Klidaripaskere vakeripena	43
VII Anexi.....	45

I Avgolafi:

Ano monitoring report si vakerdine e rezultatija katar o rodipe: themesko-ekonomikani situacija, problemura thaj trubujimata e romane thaj egipcianongere minoriteton ano Montenegro, olengoro dzanipasko nivelo vaš e dokumentija save si vaš realiziribe e publikane polititkongong vaš e Romengere thaj Egipcianongere hakaja pe nacionalno, lokalno thaj internacionalno nivelo, dzanibe vaš e Montenegroskoro proceso pe integriribe ande Europa, dzanibe vaš e Montenegroskere procesija pe europakere integracije, vakerindoj e šajutne subjekton save so, pali olengo gindipe, trubuj thaj šaj, trujal olengo aktivno lejbe than, trubuj te keren influenza vaš efikasner problemong pharuvipe save so problemija astarena akala minoritetengere komuniteta pe nacionalno thaj pe Lokalno nivelura ande Montenegro.

O rodipe ando tereno kerdino pe 390 manuša katar e romani thaj egipcianongi populacija katar e 13 komuna ande Montenegro kote so dživen e manuša katar kadi minoritetongi komuniteta kerde 30 terne, sičarde, educirime terne Roma save so phirde pe duj dujedivesngere seminara vaš terne educirime Roma thaj Egipcianura katar e Herceg Novi, Berane i Nikšić, so e reporteske dela jekh bareder moljaripe.

Avrijal katar kodola informacije khedime ano tereno pe romane mahale, e informacije si khedime pali e ankete, intervju, khidipena thaj bući kerdini e manušencar katar e focus grupe, khedime si vi kotar e: themeskere institucije pe centralno thaj lokalno nivilura thaj pe thana kote so dživen e manuša katar e romani thaj egipcianongi minoritetongi populacija, katar e civilno themeskere organizacije save so ekskluzivno, ja palem trujal javera lengere aktivitetura keren bući vi e RE populacijasar ande Montenegro thaj katar e internacionalno organiyacije ano Montenegro save so dži kodi vrama dije finansije thaj kerdine bući upral e emancipacija thaj integracija e Romengi thaj e Egipcianongi, so kodo reporto kerel te ovel objektirvno thaj sar so trubuj.

O rodipe si kerdino vaš o projekto „Aktivno keripena vaš aktivno Roma thaj Egipcianija“ – AMARE, kasko ciljo si te del zor thaj te barjarel o kapaciteto thaj o nivelo e Romengo thaj Egipcianongo vi lengere NGO ano proceso katar e kreiribe thaj keribe publikane politikongi save vazden phučipena thaj e hakajen vaš e Roma thaj Egipcianura ande Montenegro.

Kadale rodipaski realizacija ažutinde EU, trujal e EU Delegacija ande Montenegro thaj Open Society Foundations katar e Budimpešta.

Amen pačas kaj kodo reporto ka anel dži pe: bareder informiribe vaš e Romengo thaj Egipcianongo gindipe thaj olengo civilno sektoro, civilno themeskere organizacije, themeskere institucije thaj internacionalno organiyacije ano Montenegro thaj kreiribe efikasner, thaj upral e prioriteto trubujimatengo fundirime sektorengi, themski thaj donatorengere Strategije, savengo ciljo si efektivno thaj lačo pharuvipe e problemongo save isi e romane thaj egipcianongi komuniteta ande Montenegro.

Specijalno khamas te najсарas e: manušenge katar e romani thaj egipcianongi minoritetongi komuniteta, organizacijenge katar o civilno sektoro, themeskere institucijenge thaj e internacionalno organizacijenge save so lije than ande rodipe thaj sikavde lači voja te ulaven pengere dikhipena thaj trubujimata e projekteskere timoske.

Nikšić, oktobro 2014 berš.

II Introdokcijakere vakeripena:

Ande preambula katar e Montenegroski Konstitucija maškar javer phenel pes:

„Ordindoj katar e:

Decizija e manušengi te trajin, dživen ande korkorutni thaj independentno Montenegro, andi pe referendumo katar 21 maj 2006 berš;

Gindipe e manušengo ande Montenegro te dživen ano them kote so fundavne moljaripa si slobodija, tolerancija, repsektiribe e manušengere hakajengo thaj slobodijengo, multikulturaliteto, demokratija thaj legaripe katar e zakonura;

Godžalipe kaj sem slobodne thaj jekh e javere manušencar katar e nacije thaj nacionalno minoritetija save so trajin thaj dživen ano Montenegro: Montenegroskere manuša, Srbura, Bošnjakura, Albancura, Musimanura, Kroatija thaj javera, si lojalno e demokratikane thaj civilno Montenegroske”¹

Stavi 3 preambular sikavel kaj 6.251 manuša katar romani thaj 2.054 manuša katar egipčanongi minoritetongi komuniteta ande Konstitucija phenena pes sar „thaj javera”. Sostar, trubuj te phenen e themeskere organija, majangle o Romengo konsili, savo so trubuj te kerel inicijativa te pharuvel pes i alineja 3 katar e Konstitucijaki preambula ano Montenegro thaj te phenel pes „Roma thaj Egipčanura “. Akava fakti, save khonik ni dikhel, si funda vaš keribe distance maškar e Roma thaj Egipčanura, jekhe rigatar, e javera nacionalitetencar, katar javer rig. Akava anela dži pe tradicionalno ulabvipe ko „amaretumare“, thaj kodolesar avela pes dži pe turlije diskriminacije upral e Roma thaj Egipčanura ande Montenegro.

Ano Montenegro isi lače dokumentura pe nacionalno nivelu thaj ko nivelu ande 7 lokalno komunitetura save si vaš: bareder hakaja, pharuvipe e problemongo thaj lačheder themutni-ekonomikani sitacija e Romengi thaj Egipčanongi.

a) Fundavne dokumentura pe nacionalno nivelu:

Strategija vaš Lačheder situacija e Romenge thaj Egipčanonge ande Montenegro 2012-2016, sar baro dokumento so astarel sa e phučipena vaš Romengi integracija thaj savo si kerdino Europakere fremosar vaš nacionalno strategije vaš Romengo integriribe dži pe 2020 berš²,

Akcijako plano vaš e Straetegijako realiziribe savo so, sar Operativno plano prekerela sako jekh berš thaj

b) Dokumentija pe lokalno nivelura:

Lokalno planija vaš Romengi thaj Egipčanongi inkluzija ande komune:

Ulcinj,
Tivat,
Kotor,
Herceg Novi,
Nikšić,
Bijelo Polje thaj
Berane.

Ani Podgorici „ano fremo kotar e Lokalne akcijakere planura save so egzistuin pharuvena pes vi e problemura so isi e RE populacija sar so si vi vaš e javera manuša kotar e Šerutno foro-Podgorica”. Gasavo modelo kerel pes vi and komune: Budva, Bar, Cetinje, Pljevlja thaj Rožaje.

¹ Konstitucijaki preambula ano Montenegro

² ec.europa.eu/commission_2010-2014/reading/pdf/news

Kotar o juni 2013 dži pe juni 2014 berš, o Montenegro lače legarelas I prezidencija e „Romengere Dekadasar 2005-2015“, internacionalno inicijativa kasko cilo sit e del Romenge šajipe te len pengere hakaja ande edukacija, khera, sastipaski sama thaj arakhibe buči, bizi stereotipura thaj bizi diskriminacija.

Numa, vi trujal kodo, i džiakanutni implementacija e *Nacionalno Dekadako planesko* na dijas e adžikerede rezultatura. E Dekadako realiziribe naj balansirimo pe varesave sfere, thaj problem si vi kodo so naj etnikane segregirime statistike, sar vi nanipe kapaciteto vaš strategikano planiribe thaj lačo fremo vaš efektivno aktivitetura vaš e Romengi thaj Egipcánongi integracija.

Vi kodo so si kerde varesave efektija ko lačheder legalno thaj faktično situacija e romane thaj egipcánongi minoritetengiri kmuniteta, o nivelo kotar e fundavne hakaja thaj slobodije akale manušengo vi majdur si but harno. E Roma thaj Egipcánura vi majdur si e majdukhavdini thaj majmarginalizirimi minoritetongi komuniteta ande Montenegro. E problemura savencar khuvena pes si sakodživeseskere ande publikano thaj privatno dživdipe: našti te resen e fundavne egzistencijakere trubujimata, nane adekvatno sastipaski sama, našti lokheste te aven dži ki edukacija thaj našti te len pengere socijalno-arakhibaskere hakaja, thaj sa dži ko barijere ko arakhibe buči. Ikerindoj ani godži kaj e Roma thaj e Egipcánura naj ande politikano thaj publikano dživdipe, tikno si vi o numero manušengo save so šaj te maren pes vaš olengere interesura.

Bareder sama ki avutni vrama trubuj te kerel pes vaš:

- Khedipe informacijengo save so ka anen dži pe lačheder thaj efikasno dikhibe save rezultatura si kerdine thaj keribe lače politike vaš inkluzija,
- Khedipe gindipena katar e komuniteta thaj olengoro integriribe ande inkluzijakere politike so vi dureder terdžol anglal e themeskere organija thaj e javera akterija thaj
- Khedipe e stavengo katar kodi minoritetengiri komuniteta vaš e proceso kotar europotni integracija thaj Europaki Unija. Akava si importantno sostar e europakere integracije si jekh inkluzivno proceso savo kerel pes vaš e lačheder legalno thaj themeski situacija sa e manušengi kotar o them savo so džal pašeder dži ki Europaki Unija. Phanglo kodolesar, but importantno si sa e themeskere komunitetija, specijalno kadala save so arakhen pes ko riziko katar e socijalno crdipe pe rig, savi si vi e RE komuniteta ande Montenegro, te oveln lače informirime vaš e klejakere elementura katar kodo proceso, te šaj te keren pes realno adžikeripa kotar kodo so anela o proceso te ovel pes ko EU, numa vi te šaj te len vi peskere hakaja.

E rezultatura katar o rodipe si produkto kotar khetanutno bučikeribe: e projektosko legarutne, partnerura, kooperantura, interesirime riga, manuša katar e e romani thaj egipcánongi minoritetongi komuniteta ande Montenegro, manuša katar e themeskere institucije, internacionalno organizacije ande Montenegro thaj e organizacije katar e civilno them.

E rodipes sasa cilo katar e Roma thaje e Egipcánura, thaj sa e javera akterodar save so ande Montenegro direktno vaj indirektno kerena buči upral e probelamatika katar e romane vaj egipcánongi minoritetongi komuniteta, te kheden relevantno thaj čačune informacije save so len pes vaš:

1. Keripe objektivno Monitoring report vaš: akanutne problemura thaj trubujimata e Romengo thaj e Egipcánengo vaš e RE politike thaj EU integracije ande Montenegro,
2. Keripe Izradu Predloga Operativnog akcionog plana implementacije Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipcána 2012-2016 u Crnoj Gori, tokom 2015.godine,
3. Keripe realno Operativno akcijakere planija pe Lokalno akcijakere planija vaš e Romengi thaj Egipcánongi inkluzija andekomune: Herceg Novi, Berane thaj Nikšić, ko2015 berš.

4. Te šaj te kerel pes partneriribe ko implmentiribe e Projektongo vaš EU thaj javera internacionalno donatorija, kolencar ka šaj te kheden pes love te pharoven pes e but problemura so isi e romane thaj egipčanonegere komuniteta ande Montenegro.

III Metodolojako fremo:

Džiakanutne khamipena te dikhel pes e Romengiri thaj e Egipčanongiri situacija ano amaro them, khuvenas pes buteder metodologijaker thaj praktikane barijerencar save so sikavde kaj našti realno te dikhen pes e demografikane thaj socio-ekonomikane indikatorija vaš kadale minoritetongi komuniteta ande Montenegro. Kodoleske, o fundavno metodologijako cilo kotar o rodipe ka ovel te anel thaj te lel, multisektoralno dikhibe ko khidipe, analiza thaj evaluacija pe faktikane informacije upral save, e themečere thaj e lokalno avtoritetija, sar potencijalno donatorija, trubuj te planirinen thaj te keren aktivitetija, te šaj te lačharel pes i situacija e Romengi thaj e Egiščanongi save so trajin, dživen ande Montenegro.

E rodipaskere cilura:

Generalno cilo: Te lačharel pes e Romengi thaj e Egipčanongi situacija, olengoro aktiviripe thaj influence pe RE civilno sektoreško ano Montenegro.

Specifikane cilura:

1. Te dikhel pes: I momentalno themeskiri thaj ekonomikani situacija, e problemura thaj e trubujimata save nisi e RE populacija, olengo nivelu katar džanipe vaš e implementiribe e RE politikako thaj e procesosko vaš e Montenegrosko integiribe evropakere integracije, pe nivelu katar e 13 Lokalno komunitetura ande Montenegro pe save dživen manuša katar e romani thaj egipčanongi minoritetongi komuniteta;

2. Te identificirinen pes e prioritetno problemura saven isi e Romen thaj e Egipčanon pe centralno thaj lokalno nivelura, save so šaj te pharoven pes fundavneder thaj sistematikaneder ano berš 2015;

3. Te dikhen pes e kapacitetija thaj I lači voja katar e themeskere lokalno institucije thaj e organizacije katar o civilno them vaš keribe partneriribe kana keren pes e projektura thaj kana realizirinen pes e programura vaš e politike pe themeskere integracije thaj socialno inkluzija e manušengi katar e romani thaj egipčanongi populacija ano Montenegro.

Metodologijakere buča:

1. Analiziribe e pozitivnone kanuneskere thaj telikanuneskere aktija thaj strategija vaš inkluzija, specijalno pe lokalno akcijakere planija (LPA) vaš Romengi, Egipčanongi thaj Aškalijengi inkluzija ande komune kote so gasave dokumentura egzistuin, leindoj kate vi e javere dokumenton save so egzistuin thaj si vaš e RE populacija ande Montenegro;

2. Trujal: terenskoro rodipe, keribe strukturirime thaj kombinirime, intervju, khidipens thaj buči focus grupencar, te kheden pes egzaktno informacije vaš: akanutni stuacija, prioritetno trubujumatengo thaj problemongo save so limitirinen kadale trubujimatengo čaljaribe vaš e manuša katar e romani thaj egipčanongi populacija ande Montenegro thaj te dikhel pes kobor si o Roma thaj e Egipčanura informirime thaj save si lengere dikhipena vaš Evropaki Unija thaj Montenegroskere EU integracije;

3. Ko adekvatno thaj adaptirimo ki situacija čhani te kheden pes e informacije katar:

- a) Themeskere institucije thaj organizacije save so keren buči e minoritetongere komunitetoncar ande Montenegro;
- b) Civilno themeskere organizacije save so ekskluzivno vaj maškar javer, keren buči upral e problemija saven isi e manuša katar e romani thaj egipčanongi minoritetongi komuniteta ande Montenegro;

- c) Internacionalno organizacije ande Montenegro save so an pengere misije isi olen aktivitetija fokusirime upral e situacija thaj suporto vaš problemongo pharuvipe save so isi e minoritetongere komuniteton.

Metodologikano avipe:

Diskurs analiza ko: kanunengere, telikanunengere aktija thaj javera aktija kotar e javne uprave, lokalne samouprave thaj e Strategije save so si kerdine vaš e situacija e minoritetongere komunitetura, specijalno pe Roma thaj e Egipcánura ande Montenegro;

Lejpe paralelno experience ano monitoriingo thaj evaluacija sar vi implementiribe e Lokalno akcijakere planengo vaš integriribe e RE populacijako ande komune: Nikšić, Tivat, Kotor, Herceg Novi, Ulcinj, Bijelo Polje thaj Berane thaj elaboracija pe referatija kotar e komune kote so dživen e manuša katar e romani thaj egipcánongi minoritetongi komuniteta savi so ande egzistiribaske Lokalne akcijakere planengo vaš pharuvipe e problemongo so isi e RE populacija thaj e javere manušen.

Informacijakere hainga:

E informacije si khedime katar:

- Terenoskere rodipena, lejbe strukturirime phućimakere lila thaj keribe intervju e manušencar katar e romengere thaj egipcánongere familije, thaj varesave metodencar kotar e koincidencijakoro arakhipenasar (*snowball method*);

- Intrvjuencar, organiziribasar katar e khidipena thaj butičeribe e focus grupencar,
- Katar e themeskere institucije thaj organizacije katar e centralno thaj lokalno nivelo,
- Katar e intenracionalno organizacije ano Montenegro thaj
- Katar e civilno themeskere organizacijendar ano Montenegro.

Ciloski grupa:

E ciloskere grupe sasa e:

- a) 390 Roma thaj Egipcánija katar e 13 komune ano Montenegro, lendine koinedencijasar³

Numero	Komuna:	Anketirime manušengo numero:
1.	Podgorica	90
2.	Nikšić	60
3.	Herceg Novi	37
4.	Tivat	30
5.	Berane	30
6.	Bijelo Polje	28
7.	Kotor	24
8.	Ulcinj	20
9.	Bar	20
10.	Budva	20
11.	Cetinje	11
12.	Rožaje	10
13.	Pljevlja	10
Sa ko sa:		390

- b) 49 themeskere institucije thaj organizacije kotar o Montenegro,
 c) 48 civilno organizacije kotar o Montenegro thaj
 d) 7 maškarthemutne organiacije ano Montene

³ Ano varesave angleder kerdine dokumentija vakerdine ande reporto phenel pes REA, numa pe agoruno genibe e manušengo ande Montenegro naj sas manuša save so vačarde pes sar Aškalije, thaj kodoleske e ciloski grupa si kerdini numa kotar e Roma thaj Egipcánija

Rodipasko timo:

1. Slobodan Simović, pedagogo, koordinatori ano rodipasko timo buteberšeskere eksperiencasar ani rodipaski bući thaj ande bući e romane thaj e egipćanongi populacija
2. Milica Milović, sociologo - specijalisto
3. Tanja Đurović, proektosko asistenti.
4. 25 terne manuša katar e romani thaj egipćanongi minoritetongi grupa katar e komune: Nikšić, Herceg Novi thaj Berane, save so kerdine intervju thaj kerde o rodipe ano tereno ko romane mahale ande Montenegro.

No.	Familijako alav thaj alav:	Agordini škola:
1.	Delija Sadona	SS
2.	Sukaj Naima	SS
3.	Beriša Denisona	Phirel ande Maškaruni škola
4.	Beriša Brahim	SS
5.	Beganaj Saul	SS
6.	Beganaj Selman	SS
7.	Delija Miljaim	Studenti
8.	Šalja Aron	OŠ
9.	Jaha Damir	Studenti
10.	Jefkaj Emrah	VSS
11.	Ahmetaj Esada	SS
12.	Gaši Nazmije	SS
13.	Ajvazi Senad	SS
14.	Tafa Armin	SS
15.	Tahiri Almir	Studenti
16.	Tahiri Elvis	SS
17.	Jaha Alija	SS
18.	Beriša Širibana	OŠ
19.	Šalja Ardijan	SS
20.	Kurt Armela	SS
21.	Amurlahu Petrit	SS
22.	Beća Sultan	SS
23.	Šalja Binak	SS
24.	Jolaj Fadil	SS
25.	Dubović Zena	OŠ

IV Deskripcija e situacijako:

a) Demografikane karakteristike vaš e Romengi thaj Egipćanongi situacija ano Montenegro

Pali varesave informacije katar e manušengo, familijengo thaj e kherengo genipe ande Montenegro katar e 2011 berš, 6251 manuša vačarde pes sar Roma, thaj 2054 manuša sar Egipćanura.

I Themutni-ekonomikani situacija e Romengi thaj Egipćanongi si but phari, so majlačhe sikaven e citatija katar e Strategija vaš Romengi thaj Egipćanongi lačheder situacija ande Montenegro 2012-2016: „Džikote e javera minoritetija e manušengi thaj e minoritetija katar e nacionalno komunitetija si lačhe hemime thaj involvirime ande montenegroskoro them, e Roma thaj e Egipćanura si e majdukhavni thaj majmarginalizirimi minoritetongiri komuniteta ande Montenegro. I cikni ekonomikani zor, o harno edukacijako nivelo, o tikno numero kaatar e manuša save keren bući, thaj bilačhe khereskere

kondicije, socijalno crdipe pe rig, e stereotipura mamuj lende, specificano dživdimasko stilo thaj javera karakteristike, si numa nekobor kotar komplekso so sikavel soske si gasavi phari olengi situacija ande them“.⁴

b) Kanunoske regulative:

Cilosar te dikhen pes e problemija save so limitirina e hakajengo leibe thaj te čaljaren pes e fundavne Romengere thaj Egipcānongere trubujimata, analizirime si:

Kanuneskere regulative pe nacionalno nivelu, save si vaš e minoritetongere hakaja ande Montenegro;

Lokalno akcijakere planongo implementiribe (LPA) vaš e Romengiri thaj Egipcānongiri inkluzija ano komune: Nikšić, Herceg Novi, Tivat, Kotor, Ulcinj, Bijelo Polje thaj Berane.

O normativno fremo pe savo o Montenegro kerel buči upral e Romengi thaj Egipcānongi integracija, si hemipe maškar e internacionalno thaj nacionalno legislative thaj zakono. O Montenegro dijas somnatura thaj ratificirindas nekobor internacionalno thaj regionalno dokumentura vaš e manuškane hakaja linoj kate vi e: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Maškarthemutno paktu vaš e ekonomikane, socijalno thaj kulturakere hakaja, e Konvencija vaš čhinavipe e rasakere diskriminacijako, Evropakiri konvencija vaš e manuškane thaj minoritetongere hakaja thaj e Femeskiri konvencija vaš e nacionalno minoritetongo protektiribe katar e Europako Konsilo. E Europaki Unija pe 2000 berš andas duj but importantno direktive: Direktiva vaš e rasako jekhipe thaj Femeskiri direktiva mamuj e diskriminacija kana e manuša rodona penge buči. O Artiklo 19 katar o Lil vaš kodo sar funkcinari e Europaki Unija, phenel kaj e Europako Konsilo, pali e decizija so anela e Europako Konsili, pali e decizija katar e Europako Parlamento, šaj te kerel aresave aktivitetura vaš e maripe mamuj diskriminacija pe funda muš vaj džuvli, rasa vaj etnikano palpalipe, pačiv vaj pačaibe, invaliditeto, phuripe, ja palem seksualno orientacija.

Čhinavipe e diskriminacijako upral e funda katar e rasa, kultura, čhib thaj pačajbe, si jekh katar katar e Montenegroski Konstitucija thaj kotar e buteder kanunija, zakonura, save so eksplicitno sikavena keripena save so o them trubuj te kerel te šaj te lačharel e Romengo thaj e Egipcānengo dživdipe. E Montenegroski Konstitucija katar o 2007 berš inkorporirina sa e angleder vačarde internacionalno-legalno standardura vaš protektiribe thaj arakhibe e manuškane thaj e minoritetongere hakaja. Kodo sasa specijalno vaš e sa e diskriminacijakere formengo stopiribe, jekhipe angli o kanuni, jekhipe ande šajipena – šanse, naštipete phenen pes sa e formekotar o bimangipa thaj specijalno vaš o seto katar e dopherde – buteder e hakajenge vaš e manuša katar e nacionalno, etnikane, čhibjakere thaj javera minoritetija, ko poitikano, ekonomikano, religijako, kulturno, socijalno thaj edukacijakoro plano.

E Konstitucijasar definirime si vi kaj „*generalno akceptuime buča katar e intirnationalno hakaja si katar e kherutne kanunesko redo, thaj kaj isi olen prioriteti angleder e nacionalno kanunija thaj ka kere pes direktno kana olencar regulirina pes e relacije javereder kotar e kherutne kanunija*“.⁵

O čhani sar te avel pes dži pe kadala hakaj si regulirime e generalno Kanunesar vaš e diskriminacijako stopiribe savo so definirinela e mehanizmura katar e protektiribe diskriminacijatar, sar vi buteder javere kanunenar. O kanuni vaš e minoritetongere hakaja thaj slobodije ko pašeder čani dokerela o seti katar e minoritetongere hakaja thaj e mehanizmura vaš kadale hakajengo protektiribe, specijalno vaš ikeribe e nacionalno minoritetongoro identiteto, vaj protektiribe katar e asimilacija e minoritetongi thaj olengo lokheder koegzistiribe ando themeskoro sakodživesesko dživdipen.

⁴ Strategija vaš lačheder Romengi thaj Egipcānongi situacija ano Montenegro 2012-2016, rigori 4.

⁵ Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipcāna u Crnoj Gori 2012-2016, str 8.

E čhanija te pharuven pes e phučipena vaš o statuso si definirime e Kanunesar vaš e Montenegrosko themutnipe vaj državljanstvo, e Kanunesar vaš e strancura, e Kanunesar vaš ayilo thaj e Kanunesar vaš e matično registrura.

O proceso vaš terbijati thaj edukacija regulirina pes e: Generalno Kanunesar vaš e terbijati thaj edukacija, Kanunesar vaš e anglalškolaki edukacija thaj terbijati, Kanunesar vaš e fundavni edukacija thaj terbijati, Kanunesar vaš terbijati thaj edukacija e čhavengi saven isi specijano khamiba thaj trubujimata ande proceso katar e edukacija, Kanunesar vaš e maškaruni sikljovni, Kanunesar vaš e strukaki edukacija thaj e Kanunesar vaš e edukacija e phureder manušengi.

I areja katar e arakhipe buči thaj lejpe hakaja vaš buči si regulirime buteder kanunenar thaj aktonacar: Kanuno vaš e buči, Kanuno vaš arakhipe buči thaj lejbe e hakajen vaš e siguripe pe bibučaripe, thaj e Kanunesar vaš e subvencije pe arakhipe buči e manušenge katar varesave dukhavne kategorije.

O normativno fremo-drakhin, te len pes e hakaja vaš e sastipaski protekcija si definirime, maškar javer, e Kanunesar vaš e sastipaski protekcija thaj e Kanunesar vaš e sastipasko siguripe.

E Kanunesar vaš e socijalno thaj e čhavorengi protekcija regulirina pes e phučophena pe materijalno protekcija e familijako, e manušengo pe specifikani socijalno situacija, pe čhavore thaj e čhavore pe riziko.

E principura vaš e lejpe e hakaj pe kultura upral e funde katar e slobodija pe invencija thaj respektiribe e hakajengo pe kultura, ikerindoj ane godži sa e kulturakere identiteta thaj respektiribe pe javeripe, savi si definirime, anglal sa, e Kanunesar vaš e kultura, Kanunesar vaš e mediumija, Kanunesar vaš e radio-difuzijakere servisura ande Montenegro, Kanunesar vaš e elektronikane meiumija thaj e Kanunesar katar e Evropakere konvencijatar pe trujalgranicaki televizija.

O leipe katar o hakaj vaš e jekhipe maškar e džuvlja thaj e murša si definirime e Kanunesar vaš jekhipe maškar e džuvlja thaj e murša thaj e Kanunesar vaš e diskriminacijako stopiribe.

Buteder strategijakere dokumentoncar katar varesave areje si definirimo vi o čhani, sar ka keren pes e strategije thaj olengo praktikano keribe.⁶

c) Implementiribe e LPA vaš lačheder situacija e Romengi thaj e Egipcānongi:

Implementiribe e aktivitetongi sar so si vakerdino ane Lokalno akcijakere planongi vaš e komune: Nikšić, Herceg Novi, Tivat, Kotor, Ulcinj, Bijelo Polje thaj Berane, na džala planirime dinamikasar. Kana lije pes kodola dokumentura arakhlem pes gasave problemoncar:

1. Nanipe katar e finansije vaš e implementiribe e Lokalno akcijakere planongi (LPA) vaš e Romengi, Egipcānongi thaj e Aškalijengi inkluzija;

2. Nafuncioniribe e komisijengo savi buči sasa te keren monitoring thaj evaluaicija pe implementiribe e LPA-nongi formirime katar e prezidentura ande komune saven sasa buči pe „šov čhona dikhen sar džal I implementacija e planesko, pro berš te dikhen sar džana e planirime aktivitetija thaj te dikhen sar džala e cilongo realiziribe thaj keribe e beršeskere reportengo save so ka oven prezentirime e publikane manušenge”.⁷ O Komisijengo vaš e

⁶ E Lokalne planura vaš e Romengi thaj e Egipcānongi inkluzija ande 7 komune kotar e regiono thaj e Lokalno planura save si vaš e javer 6 komune ano Montenegro.

⁷ E Lokalno akcijakere planoncar vaš e RE populacijaki inkluzija pe beršeskoro nivelo, trubuj te den pes avri love: ano Nikšić, vaš e vrama kotar 2008-2015, trubuj te den pes 40,000.00€; Herceg Novi, vaš e vrama 2010-2015, trubuj te den pes 20,000.00 € thaj 4,000.00 € vaš e kancelarija NVO „Mladi Romi”, Tivat, pe vrama 2011-2015, dikhle si 15,000.00 €, Kotor, vaš e vrama 2011-2015, dikhle si 15,000.00 € pe beršesko nivelo.

Ande komuna Bijelo Polje LPA si lendo pe decembro 2012 berš. Dikhlo si kaj kotar e komunako budžeto crden eps love kotar e 5,000.00 €. Ande komuna Berane LPA si lendo ande marto 2013 berš. Vakerdino si kaj pe

Lokalno planengo implementiribe našti te arkhen pes ande web rigora katar e upreder vakerdine komune.

Ande Podgorica „pe fremo katar e egzistiribaskere Lokalno akcijakere planura pharuvel vi e problemon so isi e RE populacija, sar vi vaš e javera manuša save so trajin ande foro Podgorice“, ano phučimasko lil, pherjardo katar o Sekretarijato vaš e socijalno buča ando foro. E aktivitetija realizirinena pes džaindor pali e buča katar e:

1. Lokalno plano vaš buhjaripe e socijalno inkluzijako, buhjaripe pe socijalno thaj čhavorengi sama, protekcija, ano šerutno foro – Podgorica 2014-2018 berš thaj

2. Lokalno programo vaš prevencija pe bilačhipe kerdino kotar e čhavore thaj katar e terne ande šerutno foro Podgorica, 2014-2018 berš, savencar si astardine vi e Programura vaš e čhavore katar e RE populacija.

Specijalno vakerindoj kaj „džaindoj pali e kanuni vaš e diskriminacija lendino katar e Montenegrosko Gaverno – Ministeriumi vaš manuškane thaj minoritetongere hakaja pe majo 2013 berš, na kerela evidentiribe pe specialno minoriteto“.

Gasavo modelo vaš e pharuvibe e problemongo save nisi e romane thaj egipčanongere komuniteta kerela pes ande komune: Budva, Bar, Cetinje, Pljevlja thaj Rožaje, pe save naj andine e Lokalno akcijakere planura vaš lačharibe e situacijako pe savi arakhena pes e Roam thaj e Egipčanura.

V REZULTATIJA KATAR O RODIPE:

Cilosar te len pes sa butederkompletno thaj objektivno informacije thaj rezultatija trujal o rodipe kerdas pes:

- Terenesko rodipe ki areja kotar sa e romane mahale locirime pe 13 Lokalno komunitetura pe teritorija kotar o Montenegro;
- Khedime informacije katar e themeskere organizacije thaj institucije pe centralno thaj lokalno nivelo;
- Khedime informacije katar e internacionalno organizacije ano Montenegro thaj
- Khedime informacije katar e civilno themeskere organizacije save so ekskluzivno vaj „mamuj javer“ keren buči e problemoncar save so isi e romane thaj e egipčanongere komuniteta ande Montenegro.

1. RODIPE ANDE TERENO:

O rodipe ande tereno si kerdino kotar o 10 maj dži pe 10 juni 2014 berš.

Ano rodipe kerdime si intervju thaj kerdas pes phučimasko lil, dikh (**Anex I**), kerindoj buči pali i metoda „tranzitno phiribe“ thaj „koincidencijako egzemplo“, upral e 390 manuša katar e RE populacija, respektirindoj e instrukcijen vaš e phurikani, murš vaj džuvli thaj kobor so šaj sas edukacijaki struktura, kerde 25 terne thaj educirime pe seminarura kerdine vaš e terne Roma thaj Egipčanura.

I oferta vaš intervjuiribe thaj anketiribe na mangle 11 vaj 2,82 % manuša, so najsarindoj e metodake „koincedincijako egzemplo“ dopherdas anketiribasar e javere

beršeskoro nivelo ka den pes simbolikane 5,000.00 €. Ande komuna, o LPA di lendo pe maj 2013 berš. Vaš e planesko implementiribe crdime si simbolikane 5,000.00 € pe beršesko nivelo.

manušengo, thaj si intervjuirime thaj anketirime 100,00 % katar e planirime manuša save so sasa segment katar kodi focus grupa.

FUNDAVNE INFORMACIJE:

Majbaro numero anketirime dživen ande romane mahale save si ande forongere periferije kotar 13 foroskere maškara ande Montenegro, so sikavel buteder beršengere formirime segregacije save so lokheste, numa minimalno harnjarel pes ande Montenegro. E informacije sikaven kaj:

Ano foro živdin:	Paše ko foro živdin:	Ano gava živdin:
40 vaj 10,26 %	312 vaj 80,00 %	38 vaj 9,74 %

E informacije kaj ande foroskere trujalipa dživen 10,26 % anketirime Roma thaj Egipcánura save so adaptirinde pes pen eve dživdipaskere kondicije vi kodo so e javera nacionalnostija so dživen paši lende, si lače indikatora save sikaven kaj lokhes eliminirina pes e RE populacijaki segregacija. Akava anela dži ko klidaripe kaj, kana pharuvena pes e kherengere phučimata an akija minoritetongi komuniteta, trubuj te lel pes sako jekh šajipe vaš olengoro „ikalipe“ katar e romane mahale, numa trubuj te ikeras ande godži vi vaš but zurali tradicija thaj tradicionalno gindipena.

Vi jekhe „tranzitno phiravibasara“ šaj te dikhel pes kaj e informacije so khedijem akale rodipasara si čačune thaj sikaven i čačuni ekologijaki situacija ande sa e romane mahale ko Montenegro. E phuče manuša phenen kaj e romane mahale si:

Lače kerde	Jekhe kotoresar lače	Bilače kerde	Totalno bilače	Manuš našti te dživel kate
33 vaj 8,46 %	119 va 30,51 %	102 va 26,17 %	74 vaj 18,97 %	62 vaj 15,89 %

O vačaripe „manuš našti te dživel kate“ naj mišto te phenel pes ande rodipe savo khamel te ovel akademično, numa i situacija ande romane mahale: „Sokolovina“ ande Bara, „Palestina“ ande Budva, „Lovanje“ ande Tivto, „Vrmca“ Kotorestar, „Konik - Kamp I thaj II“ ande Podgorice, „Brlje“ thaj „Zverinjak“ ande Nikšić, „Talum“ ande Berane thaj „Rakonje“ andar e Bijelo Polje, keren konfirmacija pe kodo.

O vačaripe Romesko, phuro 35 berš katar e mahala Rakonje ande Bijelo Polje, kodo sikavela amenge majlače:

„Dživinas sar džuvinde/stoka!“

Kaj si gasavi i situacija ande ekologikano trujalipe thaj e khera, gindinen 15, 89 % anketirime Roma thaj Egipcánura, so šaj te dikhel pes vi kotar olengere vačaripe:

1. **„Te aven e bare raja ande mahale thaj ka dikhen savi si amare prioritetija“** – Rom, Podgoricatar phuro 33 berš,
2. **„Te šaj te ikljovav avri kodole foroskere kotorestar, te keren mage tikno kheroro kote ka šaj te dživav normalno“**, bieducirimi Romni phuri 57 berš Beranatar,
3. **„Te na ovel doborom džungali i havaja, ma te phabaren gume amende, ma te ovel doborom but gunoja pe droma, naj amen vuži havaja ...“**, Rom, phuro 66 berš Podgoricatar,
4. **„Te del pes dumo te pharuvel pes e kherengo phučippe, sostar dživas sar džuvinde/stoka!“**, Rom, phuro 35 berš kotar o Bijelo Polje.

Analizar kotar kodo so phende e manuša, e themeskere institucije thaj organizacije, internacionalno institucije thaj organizacije ano Montenegro thaj e civilno themeskere organizacije vaš e themutno status e našle thaj andre hasardine manušengo, Romengo thaj Egipčanongo ande Montenegro, avilas pes dži pe kodo:

1. Kaj 44,61 % našle thaj andre hasardine manuša katar e RE populacija, majngle katar e teritorija e Komunako Podgorica, na regulirinde e personalno dokumentura, vaj e themeskere statuse. Kodo si sostar e manušen naj personalno dokumentura save so trubuj vaš e reguliripe e legalno statusesko.

2. Kaj baro numero katar e andre hasardine manuša katar e RE populacije na lela sama vaš o fakto kaj majpaluno džives vaš dejbe mangipena pe reguliripe e themeskere statusesko si 31-to decembro 2014 berš.

3. Kaj o Fondo vaš e Khetanutne Nacije – UNDP dijas varesave love vaš pharuvipe kodole problemasko thaj vi kod so ka del vi pe avutni vrama.

4. Kaj o Khidpe vaš e našle manuša, sar vi e institucije save so keren buči khetane e Ministeriumesar vaš e buči thaj socijalno griža, vaš kodo problemu lijas specijalno sama. Adava si, maškar javer, sasa kedini buči vi trujale organizirimi vizita e interno hasarde manušengi pe Kosovo thaj Metohija, thaj trujal e „mobilno timura katar e MUP Kosovo” pe romane mahale ande areja katar e Komuna Podgorica.

5. Kaj e Republikakere Lole trušulesar thaj e komunakere Lole trušuleskere organizacijencar, kerde pes aktivitetija te pharuven pes e upre vakerdine problemura.

6. Kaj e nagavernoskere organizacije: „Koalicija NVO Romski krug“ katar o Nikšić, „Mladi Romi“ katar o Herceg Novi, „Enfants“ Beranatar thaj „Pravni Centar“ Podgoricatar, trujal e projektura ažutisarde katar o UNDP, kerdine thaj akak keren o majbaro kotor bučatar savo si kerdino vaš inkalipe e personalno dokumentura thaj reguliripe e legalno statusesko e našle manušengo, interno hasardine manušengo thaj kherutne manušengo katar e Romani thaj Egipčanongi komuniteta ano Montenegro, sar vi kodo so

7. O gverno katar e Montenegro trinvar buhljardas i vrama vaš reguliripe e themeskere statusesko pe našle thaj andre hasardine manušengo ano Montenegro, kolesar sikavdas kaj isi ola but baro haljovipe thaj demokratikano kapaciteto vaš kodo problem.

E rodipasar astardino si:

<i>Kherutno manuš</i>	<i>Našle vaj andre hasarde manuša</i>	<i>Stranco so dživel ano Montenegro</i>	<i>Repatriimo manuš</i>	<i>Azilantija</i>
199 vaj 51,05 %	87 vaj 23,30 %	89 vaj 22,82 %	12 vaj 3,07 %	3 vaj 0,76 %

E informacije, sikavdine katar e keribe buči e focus grupencar pe tereno ande romane mahale sikavena kaj olengere hakaj thaj identiteto sar vi lengo hakaj te len kadala hakaj vaš sikavibe si, te phenas varesavi “našajutni misija”.

Numa vaš e ilustracija das 2 egzemplura:

1. Romani džuvli kotar o Nikšić bijandas duje čhaven javere džuvljakere sastipaskere lilesar. E čhaven akana isi 10 thaj 11 berš thaj na hramonda olen ano Registro vaš neve bijame čhave. Te oven e čhave registririme trubuj, maškar javer, katar e sastipaske khereski Arhiva te ikalel pes lil savo ka sikavel kaj e čhave si bijame. Numa, ano lil ka hramonel kaj e čhaven bijandas i džuvli kolatar i daj lijas i sastipaski knjižica. Te sikavel pes kaj voj bijandas e čhaven, trubuj te kerel pes komplicirimi thaj kuč DNK analiza thaj procedura, savi so kodi familija našti te kerel vaj te pokinel. E čhavore šaj ka ačhoven „bi identitetosko”.
2. Leindoj kodo sastipasko lil e Romnjako andare Berane, 3 lakere amalinja katar e romano minoriteto bijansalile ando jekh čhon. Kodi procedura si phareder katar o avguno egzemplo.

Kana kerdijas pes o projekto, e projektoskere aktivitetura thaj e koncepcije katar o rodipe, maksimalno respektirindas pes o principo vaš e jekhipe maškar e džuvlja thaj e murša, numa e objektivno trujalipa ikline katar e tradicionalizmo, na dije amenge šajipe o balanso te ovel 50% mamuj 50% , thaj kodoleske anketirindem:

Murša:	Džuvlja:
218 vaj 55,89 %	172 vaj 44,11 %

E informacije vaš e phrandipa maškar e anketirime mauša sikavena kaj lokheste pharuvela pes l sama ko manuša katar e romani thaj egipcānongi populacija ande Montenegro, sostar bajrol o numero katar kodola manuša so dživen ande oficijalno phrandina thaj o numero e ternengo save so khamen pe terne berša te phrandinen pes. Kate, bari influence isi e ternen, vi muršen vi džuvlen, ande edukacijako sistemo, so lohesteanela dži pe ikljovipe katar o tradicionalizmo thaj familijako kanuni.

E informacije sikaven kaj:

Ki phrandin dživen:	Avrijal l phrandin dživen:	Biphrandime manuša thaj manučnja
163 vaj 41,79%	131 vaj 33,59%	96 vaj 24,62 %

E informacije vaš e phrandina maškar e anketirime mamnuša sikavena kaj lokheste pharuvela pes o gidnipe maškar e manuša katar e romani thaj egipcānongi populacija ande Montenegro, sostar, katar e informacije khedime pe nakhlo šelberšipe thaj akava šelberšipe, bajrola o numero e manušengo save so dživen ande phrandin. Kate bari influence kerel vi kodo so lijem baro numero katar e terne murša thaj džuvlja ande dukacijako sistemo, so lokhesteanela dži pe tradicionalizmosko kovljaripe. Kate bari buči kerdine vi e džuvlengere romane thaj egipcānongere organizacije, majangle l drakhin „Prva“ thaj „Centar za romske inicijative“.

Cilosar te len pes informacije katar e reprezentantura katar sa e beršengere structure, e phučimaskere lila sasa kerdine e manušencar saven so isi kadala berša:

18 dži pe 30 berš	31 dži pe 40 berš	41 dži pe 50 berš	51 dži pe 60 berš	Upreder katar 60 berš
143 vaj 36,66 %	105 vaj 26,92 %	80 vaj 20,51 %	45 vaj 11,53 %	17 vaj 4,38 %

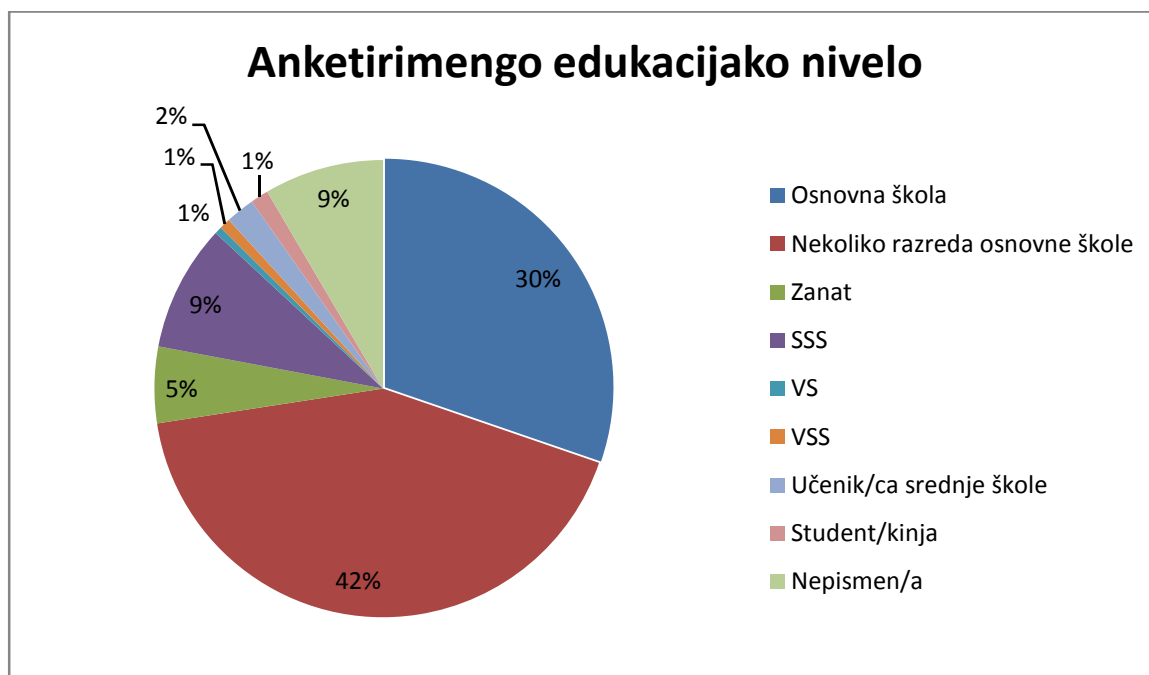
Interesantno si i informacija kaj majbaro numero katar e anketirime manuša dije palpale pe phučimasko lil si manuša phureder kotar 50 berša, tikne edukacijakere nivelosar.

E rodipasasasa astardime manuša katar javereder edukacijako nivelo. Dikhilino si ucho nivelo katar manuša so iklestile školatar angleder te agoren ola, sostar 42,30 % katar e phučle manuša agordine „nekobor klasura kotar e fundavni sikljovni“, so phenel kaj but olendar chinaven pengi edukacija dži pe trito klaso katar e edukacija. Numa akak, kodo trendo si tikneder numa vi dureder si kate.

Lokheste bajrola o numero katar e: maškarune školakere sičarde thaj džuvlja thaj murša save so agorena Uče thaj Učheder škole, so si but importantno vaš e kodole minoritetongere khetanipaski emancipacija thaj themeskiri inkluzija.

E informacije sikaven kaj e anketirime manušen isi agordini:

<i>Fundavni škola</i>	<i>Nekobor klasija katar e fundavni škola</i>	<i>Zanato</i>	<i>SSS</i>	<i>VS</i>	<i>VSS</i>	<i>mr/dr</i>	<i>Sičara pe maškaruni škola</i>	<i>Studirinena</i>	<i>Bihramonde</i>
118 vaj 30,25 %	165 vaj 42,30 %	21 vaj 5,38 %	35 vaj 8,97 %	2 vaj 0,50%	3 vaj 0,76 %	0,00 %	8 vaj 2.05 %	5 vaj 1,28%	33 vajs 8.46 %

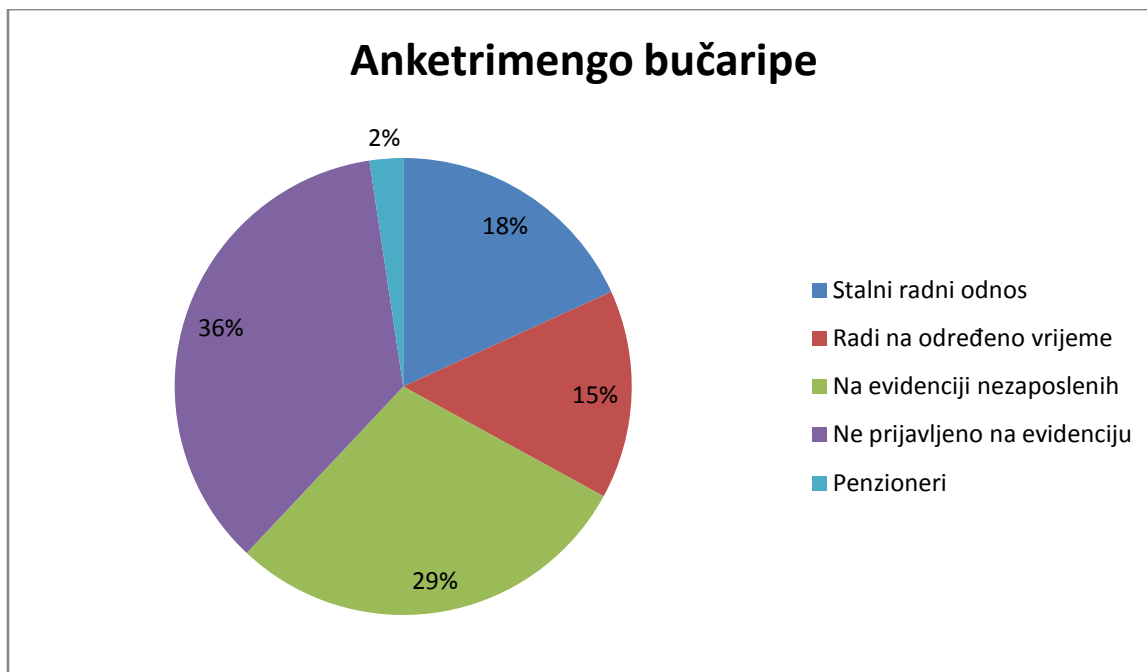

Bilalho edukacijako nivelo, nanipe lači edukacija, kriza ande bučako market thaj diskriminacijaki relacija katar e biznismenura, kerdine bare problemura ko arakhibe buču, specijalno maškar e manuša save so aven katar e romani thaj egipčanengiri komuniteta ande Montenegro. Kodo sikavena vi e rezultatura kotar o rodipe:

<i>Savaht keren buči:</i>	<i>Jekhe vramake keren buči:</i>	<i>Ki evidencija pe Biro vaš bibučaripe isi:</i>	<i>Bi bučakere thaj bievidentirime ande Bučako biro si:</i>	<i>Keren vaver vareso vaj vaver buči:⁸</i>	<i>Penzionerija</i>
69 vaj 17,69 %	56 vaj 14,35 %	110 vaj 28,20%	135 vaj 39,74 %	104 vaj 26,15 %	9 vaj 2,30 %

⁸ Pali o fakti kaj nesave manuša, save so keren buči vaj si bibučako, thaj si vaj naj evidentirime sar bibučarne, keren pengi buči khedipasar thaj biknipasar e "sekundarno materijaloncar ". O numero thaj o procento ande tabela naj sar so si o numero kotar e anketirime manuša.

Vaš akija areja lendine si rezultatija sar so sasa lendine katar o rodipe kerdino pali o seminaro „Lokalni pristup - konkretan pristup” – Anex 6-1.

E vakeripena katar varesave anketirime manuša sikavena e probelmon savencar khuvana pes e Roma thaj e Egipćanura kana rodena buči:

1. **„Naj man buči, sar te dživav? Dživas kotar e kante vaš e gonoja “-** phenel 68 beršengo phuro manuš Podgoricatar.
2. **„Đaba phirel ande škola, so isi kodolestar, e Roma ačhon Roma numa vužaripaske “-** phenel 47 beršengiri Romni Podgoricatar.
3. **„Naj buči, khonik ni akharol, sostar sijem Roma “-** phenel 36 beršengiri Romni Podgoricatar.
4. **„Trubuj te dživas trajo sar sa e javera manuša, thaj n ate ovas minoriteto vi vaš e buči vi vaš e edukacija”-** Rom, phuro 35 berš katar e Bijelo Polje.

INFORMIRIBE:

O rodipe sikavel akaj e manuša katar e romani thaj egipćanongi populacija ande Montenegro dikhen baro problemu ko nainformiribe vaj pe na-adekvatno informiribe vaš e themeskere procesija, thaj specijalno pe dokumentura save si paše phangle e RE politikoncar and Montenegro. Kodo, sar problemu phenen 37,17 % katar e anketirime manuša. Kodo si vi kodolestar so informiribe pe lengi čhib na egzistuil. Kotar e vrama dži pe vrama kerel buči jekh radio stanica savi so 99 % programostar „učharella“ bahtarinencar thaj mangipencar kotar e čunavale, save so pokinena pes. O problemu si pe kodo kaj kodi radio stanica kerela pesko programo pe montenegroski vaj serbikani čhib.

Kotar e vrama dži pe vrama, numa projektno, ki romani čhib emitirinea pes ki „Vijesti“, „RTV Montenegro“ vi pe varesave lokalne elektronikane mediumija.

Projektno si, suportosar katar EU, ko partneriribe realiyirime si nesave projektija katar informiribe sar so si „EU Info Bus“, savo but lačhes ralizirindas o Centro vaš civilno edukacija.

E educirimer Roma thaj Egipcánura informirinena pes trujal info materijalija thaj dikhibe e pe „thameskere drakhina“, numa problemi kerela olenge i bilači „konekcija“ pe internet ande romane mahale. Kodo konfirmirinela vi i informacija so sasa lendi rodipasar, sostar 9,74 % anketirime manušendar phenen kaj „si amen problemo sostar našti te konektirina amen ko internet“. Kodi informacija si vi lačo indikato vaš e lokhi emancipacija e manušengi kotar e romani thaj egipcánongiri minoriteta ande Montenegro.

Konkretno, e rezultatija sikaven kaj:

- a) Strategiju vaš lačheder sitacija e Romengi thaj Egipcánongi ande Montenegro 2012-2016 berš

<i>Totalno džanel</i>	<i>Jekhe kotoresar džanel</i>	<i>Džanel kaj isi gasavo dokumento</i>	<i>Khanči ni džanel</i>
9 vaj 2,30 %	74 vaj 18,97 %	92 vaj 23,58 %	215 vaj 55,15 %

- b) Lokalno akcijakere planija vaš e Romengi thaj Egipcánongi inkluzija ande komune kote so egzistuin gasave planija vaj planongere dokumentura vaš e romani thaj egipcánongi minoriteta pe javer komune:

<i>Totalno džanel</i>	<i>Jekhe kotoresar džanel</i>	<i>Na džanel</i>	<i>Phene kaj ande Komuna naj gasavo dokumento</i>
17 vaj 4,35 %	79 vaj 20,25 %	249 vaj 63,87 %	45 vaj 11,53 %

- c) Rekomandacijasar katar e europako fremo vaš nacionalno strategije pe Romengo integriribe dži pe 2020 berš si prendžarde:

<i>Totalno džanel</i>	<i>Jekhe kotoresar džanel</i>	<i>Na džanel</i>
11 vaj 2,83 %	59 vaj 15,12 %	320 vaj 82,05 %

- d) Procesu thaj faza pe Europaki integracija pe savi arakhel pes o Montenegro:

<i>Totalno džanel</i>	<i>Jekhe kotoresar džanel</i>	<i>Na džanel</i>
0,00 %	72 vaj 18,46 %	318 vaj 81,54 %

Lačhes phendas amenge jekh dopaš educirimi Romni phuri 48 berš Podgoricatar savi ko phučibe:

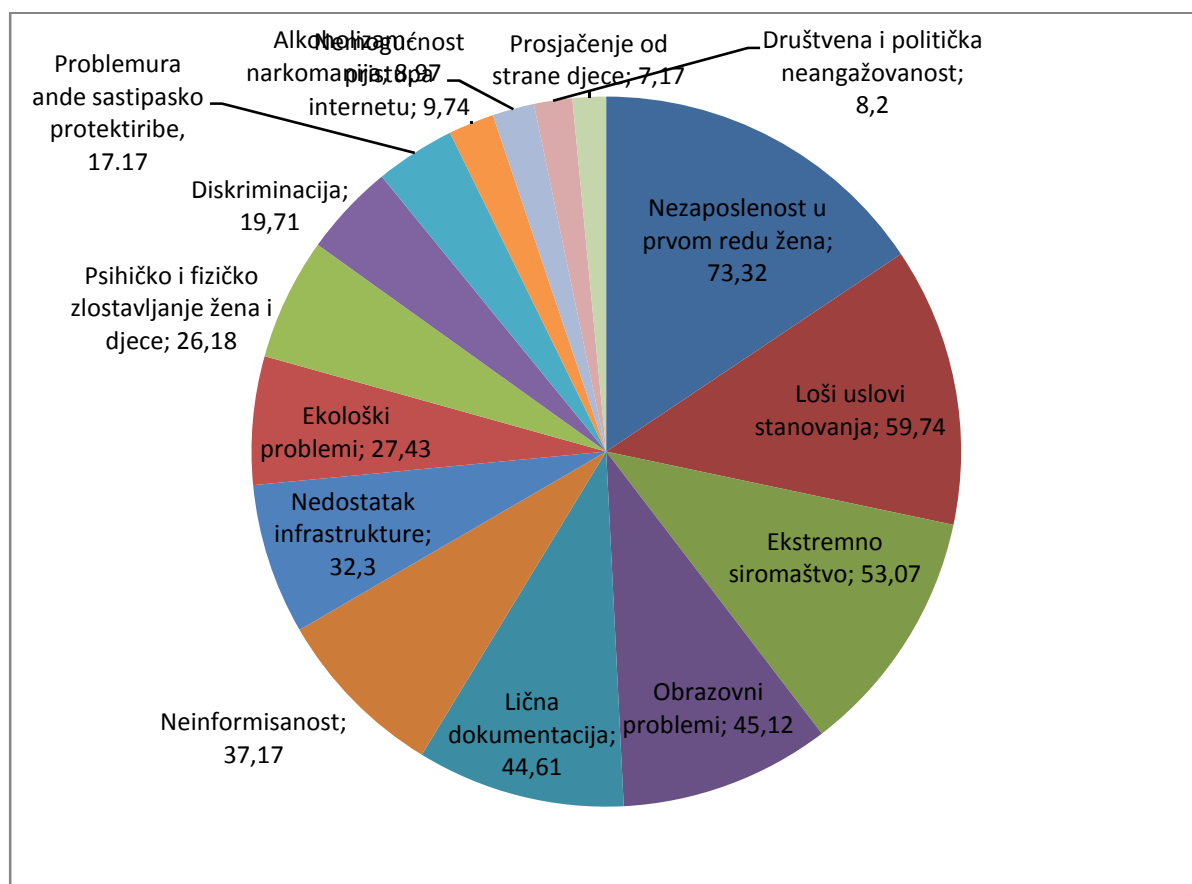
Ande savi faza katar EU integracija ko momenti arakhela pes o Montenegro? phendas „Phanda vorbisaras olencar“.

PROBLEMIJA THAJ TRUBUJIMATA:

Trujal: intervju thaj anketirime 390 manuša katar e RE populacija ande Montenegro, khidipena e 13 fokus grupencar kerdine katar e reprezentantija e lokalno gavarnoskere, publikane institucijencar, organizacijencar save so keren buči e romane thaj e egipčanongere populacijasar, organizacijencar katar civilno them thaj e RE NGO sektore sar, identificirime si thaj rangirime e problemija save nisi e romane thaj egipčanongere populacija ande Montenegro:

Problemija :	Numero vakeripenengo:	%	Rango:
Bibučaripe, majangle e džuvlengo	277	73,32	I
Dživdipaskere kondicije	233	59,74	II
Socijalno crdipe pe rig / ekstremno čorolipe	207	53,07	III
Problemija ani edukacija: arakhibe menije, uravipe, školakere trubujimata	176	45,12	IV
Nanipe thaj bišajipe te ikalen pes personalno dokumentija thaj reguliribe civilno statutesko ande Montenegro	174	44,61	V
Biinformiribe	145	37,17	VI
Nanipe vaj bilače infrastrukturakere objektija	126	32,30	VII
Ekologikane problemija ande romane mahale	107	27,43	VIII
Psihikano vaj fizikano bilačhipe upral e džuvlja thaj čhavore	102	26,15	VX
Turlije forme diskriminacijatar	77	19,71	X
Problemija ki sastipaski protekcija vaš andre hasardine Roma thaj Egipčanija, kolenge e Regionalno Zavodija vaš sastipasko siguripe na mangen te verificirinen e sastipaskere lila bizi lil kotar o MUP kaj dije rodipe vaš e reguliribe statuso Stranco savo dživel ande Montenegro, so but bizi personalno dokumentacija našti te keren.	67	17,17	XI
Naštipe te kontaktirinen pes ko internet	38	9,74	XII
Alkoholizmo / narkomanija,	35	8,97	XIII
Themutno – politikano biangažiribe e Romengo thaj Egipčanengo thaj thaj olengi bilači reprezentacija ande kanuneskere organija pe themeskoro nivelu	32	8,20	XIV
Rodipe Devleske, katar e čhavore	28	7,17	XV

Identificirime problemura:

Varesave dejbe palpale pe phučipena e anketirime majlačhe ilustririna e problemon save nisi e romane thaj egipčanongere komuniteta:

1. **„Naj amen nisavo pokimos, dživas kotar e gunojengere kante“**- Romani džuvli phuri 39 berša katar o Nikšić.
2. **„Dikhen amen javereder, but manuša asana amenge “**- Romani džuvli phuri 29 berša kotar o Berane.
3. **„E doktora te dikhen amen sar e javeren “** – Romani džuvli phuri 21 berš kotar e Budva.
4. **„E javera te dikhen amen sar manuša “** – Romani, phuri 31 berš Podgoricatar.
5. **„Te ovel man mlo kher, ma te del o bršind andre thaj te vužaren pes e gunoja“**- Rom, phuro 56 berš Podgoricatar.
6. **„Zavisinaja kotar e politikani voja e gadžengi“**- Rom, phuro 42 berš kotar o Herceg Novi.
7. **„Te asvaltirinel pes o drom, isi but heva, na mangel te avel o ambulatno vurdon“**- Rom, phuro 66 berš kotar e Podgorica.
8. **„Savore te agoren škola thaj te šaj te arakhen penge buči“** – Romani, phuri 57 berš kotar o Nikšić.
9. **„Trubuj te ovav informirimo vaš mle hakaja thaj sar te lav socijalno“** – Rom, phuro 33 berš Podgoricatar.
10. **„Te ovel čačipe naj te dživas sar so dživas, ka ovel amen hari vareso“** – Rom, phuro 39 berš Podgoricatar.

O rango identificirime problemngo si sar vi ande Loklano komunitetonde, kodolesar so vaker sa e romane mahalen isi lengere specifikane problemura save so phenen pes teleder:

No.	Lokalna komuniteta / komuna:	Specifikane problemija:
1.	Ulcinj	1. Transporto e čhavengo kotar Pinješ 2. Asvaltiribe dromeso dži ko Pinješ 3. „Učharibe“ e čhajengo 4. Na dela pes e čhajenge te phiren ande škola.
2.	Bar	1. Vazdipe infrastrukturno objektija ande mahala „Sokolovina“ 2. Keribe dezinfekcija, dezinsekcija thaj deratizacija ande „Sokolovina“ 3. E domicilno Roma katar Sutomora hačaren pes permanentno dukhadvine thaj diskriminirime thaj kodoleske na mekhen e čhaven ande škola. .
3.	Budva	1. Korkorutni izolacija e domicilno Romengo ande mahala paše dži pe Magistrala Budva - Cetinje 2. Ekstremno bilače infrastrukturnakere objektija thaj bisigurime mahala „Palestina“
4.	Tivat	1. Bilače thaj ande deponija locirimi mahala „Lovanja“
5.	Kotor	1. But pharo materijalno thaj kherengi situacija e familijengo locirime ande plain „Vrmac“.
6.	Herceg Novi	1. Bilegalizirime kherengere objektija katar e RE populacija 2. Bipharuvdo phučipe vaš 4 romane familije ande mahala „Šišet“ 3. Infrastrukturnakere problemura ande romani mahala ande Meljinama, 4. Biadekvatno pharuvipe e phučipasko vaš e kancelarija pe romane phučipena
7.	Cetinje	1. Deponija vaš e gonoja si paše dži pe mahala „Zagrablje“ kote so buteder dživen e manuša katar e RE populacije, 2. O drom katar e magistrala dži pe mahala „Zagrablje“ si but bilačo 3. Problemo vaš e čhavengo transporti dži pe škola ande Cetinju, specijalno pe jevendeskere čhona. .
8.	Podgorica	1. Butivar akušiba thaj maripa ande romane mahale 2. Phabaripe gume thaj javer gonoja, pašeder dži pe mahale 3. Butivar „čoripe“ e čhajengo.
9.	Nikšić	1. Pharuvipe e kherengo problemo vaš e 7 interno hasardine familije katar e mahala „Zverinjak“, save so ko momento si ande barake vazdime pe phuv savi so džal pali e Kanuno vaš iranipe palpale e manušenge kaski sasa angleder, 2. Fizikano bilačipe e manušengo ande mahala „Brlja“ sostar e privatnikani firma „Neckom“ lela i phuv, 3. Bilačo siguriteto e čhavengo ande mahala „Budo Tomović“ kotar so nakhela o drom vaš e mineralengo transportiribe vaš i firma „Boksita“.
10.	Berane	1. Bilačipe kotar e paj ande mahala „Talum“ thaj „Riversajd“ 2. Bilače infrastrukturnakere objektura ande mahala „Talum“ 3. Bipharuvdo phučibe vaš elektriciteto pe romane familije

		save trajin paše o aerodromo Berane.
11.	Bijelo Polje	1. Dživdipasko risiko e manušengo katar e mahala „Rakonje“ trujal savi so nakhela o Magistralno drom Podgorica-Beograd, 2. Bikherdine infrastrukturakere objektura ande mahala „Strojtanica“.
12.	Rožaje	1. Biregulirimo transporto e čhaveno katar e granicakere areje kote so trajin romane thaj egipčanongere familije, 2. Nanipe infrastrukturakere objektura ande romane mahale.
13.	Pljevlja	1. Bilačo pharuvipe e problemosar vaš o paj pe romane familije ande mahala „Trlica“, 2. Biregulirimo transporto e čhavengo thaj kodoleske e čhavore našti te phiren pe edukacijako sistemo.

**„O doktori si but dur amendar, našti te sasljaras amen, trubuj te pokinas e doktore“ –
Romani, phuri 21 berš Podgoricatar.**

PRIORITETURA TE ASTAREL PES E PROBLEMONGERE PHARUVIBASAR:

Upral e funda katar e: rezultatura e terenoskere rodipastar, kotar e klidaripa e khidipenendar e manušencar katar e themeskere institucije, organizacije kotar o civilno them thaj bučasar e fokuseskere gruponcar, kerdine si e prioritatura vaš astaribe jekh sistematikane, efikasneder thajtransparentno pharuvipe e problemongo saven isi e manuša katar e romani thaj egipčanongi minoritetongiri komuniteta ande Montenegro:

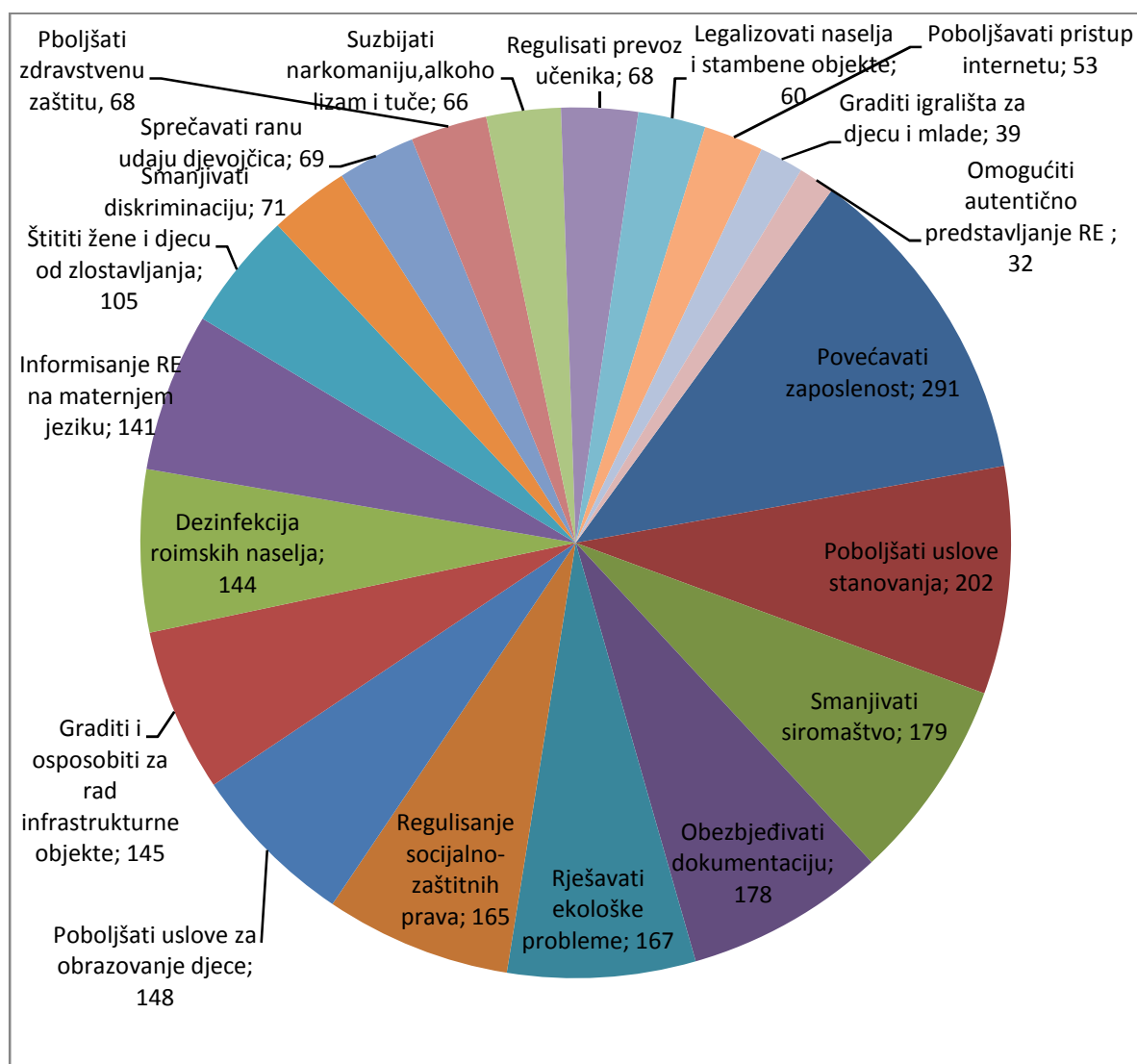
Pharuvipe e problemonto trujal:	Numero phenipenengo:	%	Rango:
Buteder bučakere thana (specijalno vaš e džuvlja)	291	74,61	I
Raditi na poboljšanju uslova za stanovanje	202	51,79	II
Čorolipasko harnjaribe, trujal buči thaj socijalno hakajengere protektiriba	179	45,89	III
Keribe procedure te ikalen pes personalno dokumentija thaj lačheder themutno statuso	178	45,64	IV
Pharuvibe ekologijakere problemongo ande romane mahale	167	42,82	V
Šajipe RE populacijake te lel socijalno-protektiribaskere hakaja trujal „afirmativne akcija“	165	42,30	VI
Lačheder kondicije vaš čhavengiri edukacija trujal arakhiba lila thaj transport čhavengo te phiren ande škola	148	37,94	VII
Te lačharen pes e infrastrukturakere objektura ande romane mahale	145	37,17	VIII
Redovno keribe: dezinfekciju, dezinsekciju thaj deratizacij Ande romane mahale	144	36,92	IX
Informiribe ki dajakiri romani čhib vaš e RE populacije	141	36,15	X
Te protektirinen pes e džuvlja kotar bilačhipa	105	26,92	XI
Te harnjarel pes I diskriminacije	71	18,20	XII
Te činaven pes e phrandipena pe terne berša	69	17,69	XIII
Poboljšati zdravstvenu zaštitu	68	17,62	XIV
Te kerel pes buči upral e harnjaripe ki narkomanija, alkoholizmo thaj maripena ande romane mahale	66	16,92	XV
Te regulirinel pes e čhavengo transporti dži pe škola	65	16,66	XVI
Keribe buči upral e legaliziribe kherengo thaj e mahalengo	60	15,38	XVII

Lačheder konekcija vaš internet ande romane mahale	53	13,58	XVIII
Te keren pes thana khelibaske vaš e terne thaj vaš e čhavore	39	10,00	XIX
Te del pes šajipe vaš politikano angažirbe thaj lači reprezentacija e Romengi thaj e Egipcānongi pe themeskere thaj lokalno nivelura.	32	8,20	XX

E trubujimata si but, thaj ilustririnea pes trujale e vakeripa katar e anketirime manuša:

1. „*Te aven e avtoritetija ande mahale thaj ka džanen e prioriteten*“ - Rom, phuro 33 berš Podgoricatar.
2. „*Te den mange varesavo pokimo, te keren mle romnjaki dokumentacija te šaj te phrandina amen, te bičhalav mle čhaven ande škola*“ – Rom, phuro 26 berš Podgoricatar.
3. „*Maltretiririna e čhaven, penena olenge cigani*“ - Rom, phuro 35 ber katar o Kotor.
4. „*Dživas kotar e kante thaj kotar rodipe Devlestar*“, Romani, phuri 44 berš kotar Bar.
5. „*Učharena e čhajen thaj na dena olenge te phiren ande škola*“ - Romani, phuri 29 berš kotar o Ulcinj.

Priioritetija vaš problemongo pharuvipe:

SUBJEKTIJA SAVE SO ŠAJ THAJ TRUBUJ TE KEREN INFLUENCA PE PROBLEMONGO PHARUVIPE:

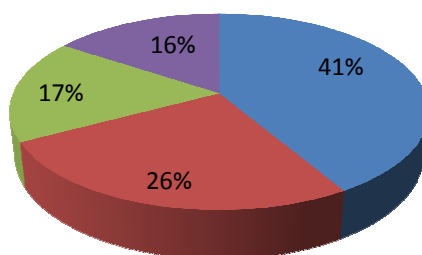
Sar so gindinen e anketirime manuša katar e romane thaj egipćanongere minoritetongere komunitetija, eproblemom so isi e Roment tahj e Egipćanon adne Montenegro, trujal olengo aktivno hemipe šaj thaj trubuj te pharuven:

Subjekti:	Numero phenipenengo:	%	Rango:
Lokalne autoritetija žutipasar kotar e Montenegresko Gaverno thaj oleskere Ministeriumija, finansijakere ažutipasar katar e internacionalno donatorengo thaj aktivno hemipe e manušengo kotar e romani thaj egipćanongi populacija	162	41,55	I
Internacionalno komuniteta ko čekat e Evropakere Unijasar khetane e romane thaj egipćanongere populacijasar	100	25,64	II
Montenegresko Gaverno, olakere Ministerijumija khetane e romane thaj egipćanongere populacijasar	67	17,17	III
Lokalne gavernura kehtane e romane thaj egipćanongere populacijasar	61	15,64	IV

E informacije sikavena kaj e Roma thaj Egipćanura, vi kodo so naj but thaj adekvatno informirime, džanena pengere bare thaj phare problemura, thaj džanen kaj vaš e problemongoro pharuvipe trubuj te keren khetane buči but kherutne thaj internacionalno subjektura, numa vi aktivno hemibasar e manušengo kotar olengere minoritetongere komunitetura.

Subjektija save šaj thaj trubuj te khuven ko problemongoro pharuvipe

- Lokalna samouprava uz pomoć vlade CG uz finansijsku podršku međunarodnih donatora i aktivnije uključivanje pripadnika/ca RE populacije
- Međunarodna zajednica na čelu sa EU uz uključivanje pripadnika/ca RE populacije
- Vlada Crne Gore i njena ministarstva uz uključivanje pripadnika/ca RE populacije
- Lokalne samouprave uz uključivanje pripadnika/ca RE populacije

2. REZULTATIJA KATAR E ANALIZIRIBE E INFORMACIJENGO LENDE KATAR E THEMESKERE INSTITUCIJE:

Vaš khedipe informacijengo kotar e themeskere institucije pe centralno thaj nivelo kotar e lokalno komunitura ande Montenegro kerdino si Phučimasko lil (**Anex 2**). O Phučimasko lil pali elektronikani pošta sasa bičaldino ko 13 themeskere institucije ko centralno nivelo thaj 37 institucije kotar lokalno nivelo save so keren buči vaj trubuj te keren buči e problemoncar saven isi e minoritetongere komuniteton ande Montenegro.

Pherde phučimaske lila lijem palpale kotar totalno 26 vaj 52,00 % :

5 vaj 38,46 % institucije themeskere nivelostar thaj

21 vaj 56,75 % institucije lokano nivelostar.

1. Institucije thaj organizacije centralno nivelostar:

r.br.	Phučimaske lila dende ko:	Dije palpale:	Na dije palpale:
1.	Ministeriumo vaš manuškane thaj minoritetongere hakaja		Na
2.	Ministeriumo vaš buči thaj socijalno sama		Na
3.	Ministersteriumo vaš edukacija thaj sporti		Na
4.	Ministeriumo vaš kultura		Na
5.	Ministeriumo vaš sastipe	Va	
6.	Ministeriumo vaš androne buča thaj publikanu uprava		Na
7.	Uprava vaš e našle manuša	Va	
8.	Uprava vaš terne thaj sporti		Na
9.	Fondo vaš protektiribe thaj lejbe e minoritetongere hakajengo	Va	
10.	Romano konsili		Na
11.	Centro vaš minoritetongi kultura		Na
12.	Zavodo vaš bučaripe ande Montenegro	Va	
13.	Lolo trušul ande Montenegro	Va	
	Totalno: 13	5 vaj 38,46 %	8 vaj 61,54 %

Indikativno si kodo so na dije palpale: Ministeriumo vaš manuškane thaj minoritetongere hakaja, Minsteriumi vaš buči thaj socijalno sama, Ministeriumo vaš edukacija thaj sporti, thaj o Ministeriumo vaš androne buča thaj publikani uprava, sostar kodola Ministeriumija trubuj te angažirinen pes vaš e minoritetongere hakaja e manušengi kotar e minoritetongere komunitetija thaj e manušenge kotar e Romani thaj Egipcānongi komuniteta ande Montenegro. Numa, vi kodi informacija si lačo indikato te dikhel pes kobor baro si e themeskere institucijengo angažmano upral e lačheder themutno-ekonomikani situacija thaj socijalno inkluzija e Romengi thaj e Egipcānongi ande Montenegro.

Specijalno sama trubuj te lel pes vaš kodo kaj pe kodo Phučimasko lil na dije palpale vi o Romano Konsili thaj o Centro vaš minoritetongiri kultura. O Romano konsili vaš peski sujeta thaj bipendžaribe e procedurenge ande Europaki Unija, kotar e manuša save si pe majuče strukture an kodo Konsilo, thaj kaj pali akava arakhipe e themeskere organija šaj te oven noma Kooperantija ko projektija, na khamelas te kerel kooperacija ni pe kodo projekto, so but vužeste sikavela vi olengoro lil no. 12/1 kotar 2.12.2013. berš, pali kodo kana akhardem olen te oven kooperantija pe projekto „AMARE“, kaski skenirimi verzija si dendi ano **Anex 5 kadale reportestar.**

I informacija kaj kana astardas septembro 2014. berš, najsarindoj pe Uprava vaš e našle manuša thaj e institucije kotar o Kosovo Komuna Klina irande pes 13 familije kotar kodola so sasa interno hasarde manuša kotar e Podgorica thaj Nikšić, si kotar bari imoprtanca thaj sikavena o drom sar adekvatno thaj lačhes te pharuvel pes akale manušengoro problemi. Gele peske palpale pe lače kerdine khera, so trubj te stimilirinel vi e javere familijen kotar e interno hasarde Roma thaj Egipcánura ande Montenegro, thaj kodoleske dela pes sugestija dži pe romane thaj egipcánongere NGO objektivno te informirine te šaj e manuša te hačaren e šajipena thaj e lačhipena kotar o volontarno iranipe ande Kosovo thaj Metohija.

2. Institucije, organija thaj organizacije lokalno nivelostar:

No.	Phučimaske lila dende dži pe:	Dije palpale:	Na dije palpale:
1.	Komuna Ulcinj		Na
2.	Komuna Bar		Na
3.	Komuna Tivat	Va	
4.	Komuna Herceg Novi		Na
5.	Komuna Kotor	Va	
6.	Komuna Cetinje		Na
7.	Komuna Podgorica	Va	
8.	Foroski komuna Tuzi	Va	
9.	Komuna Nikšić	Va	
10.	Komuna Bijelo Polje		Na
11.	Komuna Pljevlja	Va	
12.	Komuna Rožaje	Va	
13.	Komuna Berane		Na
14.	JU Centro vaš socijalno buči Bar/Ulcinj	Va	
15.	JU Centro vaš socijalno buči Budva/Kotor/Tivat	Va	
16.	JU Centro vaš socijalno buči Herceg Novi		Na
17.	JU Centro vaš socijalno buči Podgorica, Cetinje thaj Kolašin		Na
18.	JU Centro vaš socijalno buči Nikšić, Plužine thaj Šavnik		Na
19.	JU Centro vaš socijalno buči Bijelo Polje		Na
20.	JU Centro vaš socijalno buči Berane		Na
21.	JU Centro vaš socijalno buči Rožaje		Na
22.	JU Centro vaš socijalno buči Pljevlja	Va	
23.	Bučako biro Bar, Ulcinj		Na
24.	Bučako biro Berane, Plav, Andrijeвица thaj Rožaje		Na
25.	Bučako biro Bijelo Polje thaj Mojkovac	Va	
26.	Bučako biro Nikšić, Šavnik thaj Plužine	Va	
27.	Bučako biro Pljevlja	Va	
28.	Bučako biro Podgorica	Va	
29.	Bučako biro Herceg Novi	Va	
30.	Bučako biro Kotor	Va	
31.	Bučako biro Tivat	Va	
32.	OO Lolo trušul Bar		Na
33.	OO Lolo trušul Podgorica	Va	

34.	OO Lolo trušul Nikšić	Va	
35.	OO Lolo trušul Pljevlja	Va	
36.	OO Lolo trušul Bijelo Polje		Na
37.	OO Lolo trušul Berane	Va	
Sa ko sa: 37		21 vaj 56,75 %	16 vaj 43,25 %

Brigake si vi kodo so ko Phučimasko lil na dije palpale 10 vaj 76,92 % JU Centro vaš socijalno buči, savo so direktno kerel buči upral e Romengere thaj Egipcánongere problemija, manuša save si majmarginalizirime thaj ekstremno maj čorole sar minoritetongi komuniteta ande Montenegro. Vi kodo si lačo, numa **negativano indikatoro** vaš kodo savo si lengo dikhibe vaš e Roma thaj Egipcánura, save so kotar o rodipe, sikavena bilači buči kotar e Centrura vaš socijalno buči.

Mamuj kodo, lači informacija si kaj:

1. O Zavodi vaš buči ande Montenegro thaj 7 vaj 77,78 % komunakere vaj maškarkomunakere Biroa vaš e buči dije but detalno informacije,
2. Republikako Lolo trušul thaj 5 vaj 75,00 % komunakere vaj maškarkomunakere organizacije Lole Trušuleskere, dije but lače thaj detalno informacije,
3. Ande rodipe lije than 8 vaj 61,53 % kotar 13 komune pe save dživen manuša kotar e romani thaj egipcánongi populacija.

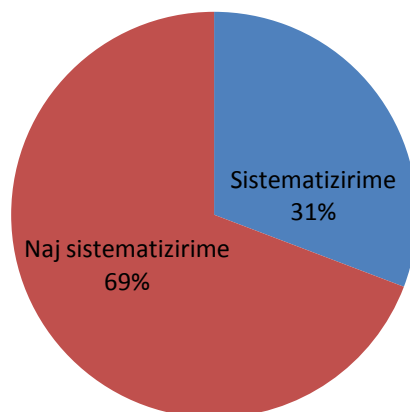
Vi kodola si lače, numa **pozitivno indikatora** vaš olengiri relacija e problemoncar savencar khuvana pes e Roma thaj Egipcánura ande Montenegro.

Analiza informacijengo khedime e Phučimaskere lilesar dureder sikavel kaj:

- Lače Normativno aktosar katar e anketirime institucije/organizacija, bučako than vaš e buči e minoritetoncar:

Sistematizirime ano:	Naj sistematizirime ano:
8 vaj 30,76 %	18 vaj 69,24%

Sistematiziribe bučake thanengo vaš buči e minoritetoncar

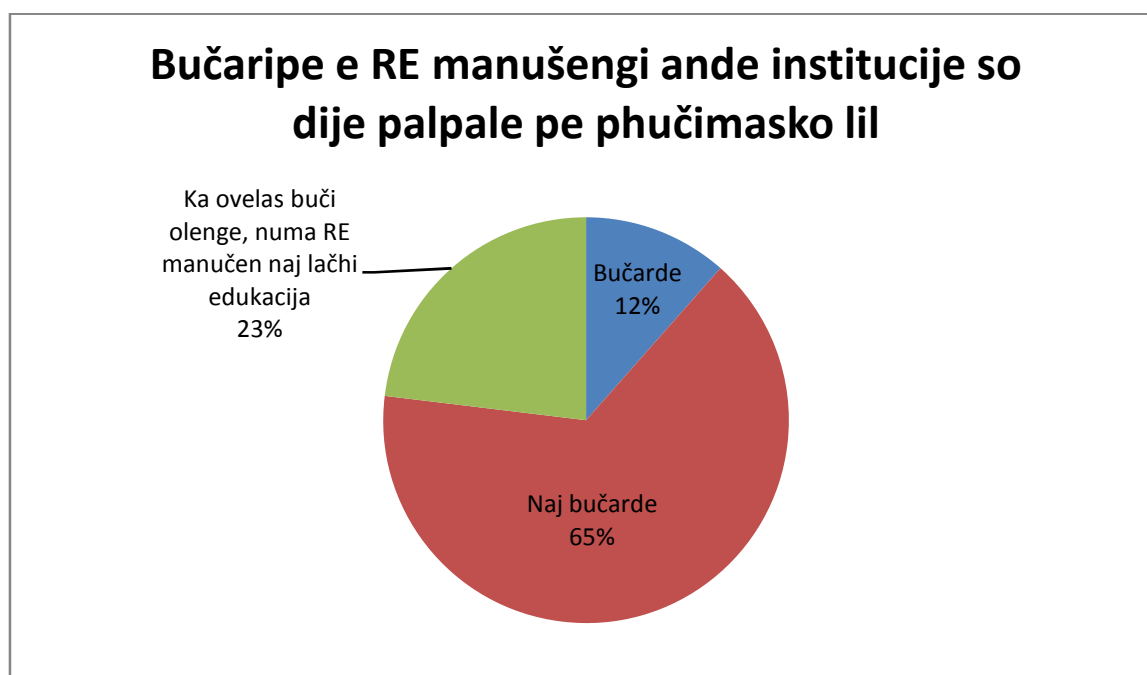

- Kaj 22,22 % institucije/organizacije ko avutnipe planirinena, thaj 77,78 % na planirinena sistematizacija vaš bučako than vaš e buči e minoritetongere komunitetoncar ande Montenegro,
- Kaj ande themeskere institucije vaj organizacije, e buča vaš e manuša katar e romani thaj egipčanongi populacija kerena:

<i>Specijalno manuš:</i>	<i>I buči kerela pes khetane javere bučencar:</i>	<i>Separatno, na kerena e minoritetongere komunitetoncar:</i>
2 vaj 7,69 %	20 vaj 76,92 %	4 vaj 15,39 %

- Kaj 1 vaj 4,34 % anketirime institucijendar/organizacijendar pe avutnipe planirinela thaj 21 vaj 95,66 % na planirinena sistematiziribe specijalno bučako than vaš e buči e manušencar kotar e romani thaj egipčanongi minoritetongi komuniteta;
- Kaj ande anketirime institucije/organizacije kerel buči manuš RE populacija;

<i>Va</i>	<i>Na</i>	<i>Na, sostar ande Zavodo vaš e buči naj manuš katar e RE populacija kaski kvalifikacija ka ovel lači vaš bučako thansistematizirimo amare Normativno aktoncar</i>
3 vaj 11,53%	17 vaj 65,38%	6 vaj 23,09 %

E informacijengi koparacija save si vaš e institucije thaj organizacije save pherde o Phučimasko lil thaj sasa kotor e rodipastar vaš e phučipena save so sasa vaš:

1. Sistematizacija bučakere thanengi ande institucije vaš kerebi buči e minoritetongere komunitetoncar,
2. Responsibiliteto e manušengo ande insitucije kerindoj buči e RE populacijar thaj
3. Keribe buči manušengo katar e RE populacija ande institucije sikavela:
 - Kaj panda 22,22 % themeskere institucijendar vaj organizacijendar, save so keren buči minoritetongere komunitetoncar ande Montenegro, ko avutnipe planirinela sistematiziribe bučarne thanengo vaš e buči e komunitetoncar. Kodo, kotar e egzistiribaskere

31,00% sistematizirime bučarne thana, ko totalo ka ovel 53,22 %, so si but importantno vaš e romani thaj egipčanongiri komuniteta, sostar varesave olendar šaj pherena e kondicije vaš e kadala bučakere thana;

- Kaj 23,09 % institucijendar/organizacijendar bi dena sine romeske vaj egipčanoske buči, numa te si len gasavi kvalifikacija vaj edukacija vaš gasavo bučako than sar so phenela olengoro Pravilniko bučake.

Kodola si but važno indikatora save so anena dži pe klidaripe kaj pe avutni vrama, ka ka hramonen pes e čhave ki maškaruni sikljovni, fakulteti vaj uči škola, kadalenge kotar e RE populacija trubuj te del pes bareder sama vaš **olengi profesionalno orientacija**.

Ko Montenegrosko nivelo e problemija thaj situacija saven isi e manušen katar e RE populaca si lače prendžarde e manušenge katar e themeskere institucije thaj organizacije so sikavena vi e rezltatura katar o rodipe sostar:

<i>Lačes džanel e problemon:</i>	<i>Džanel jekh kotor problemondar:</i>	<i>Na džanel e problemon:</i>
22 vaj 84,61 %	4 vaj 18,19 %	0,00 %

E informacije vaš problemongo pendžaribe pe lokalno nivelura si cera javereder thaj sikaven kaj e manuša institucijendar pe centralno nivelo naj direktno vaj dosta prendžarde esituacijasar ande romane mahale thaj e dživdipasar saven isi e Romen thaj e Egipčanon an kodola dživdipaskere thana.

<i>E problemon vi e situacija RE populacijako mišto džanel:</i>	<i>E problemn vi e situacija RE populacijako džanel hari:</i>	<i>E problemon na pendžarena sar so trubuj:</i>
18 vaj 69,23 %	3 vaj 11,23 %	5 vaj 19,54 %

I dendi informacija thaj i konstatacija lače islustrirnela vi aba citirimo vačaripe:

„Te aven e autoritetija ande mahale thaj ka džanen so si amenge prioriteti“
– Rom, phuro 33 berš Podgoricatar

E reprezentantura katar e themeskere institucije thaj organizacije na pendžarena but save komune ande Montenegro ande Lokalno akcijakere planija vaš e Romengi thaj Egipčanongi inkluzija (vaš Komuna Nikšić an savi so LPA si ando pe 2008.berš: Roma, Egipčanura thaj Aškalije Aškalija, numa pe agoruno manušengo genibe ande Montenegro e Aškalije „hasarde pes“ sostar na deklaririnde pes but sar Ađkalije):

<i>Va</i>	<i>Na</i>
19 vaj 73,07 %	7 vaj 26,93 %

Interesantno si kaj e anketirime institucije thaj organizacije katar lokalno nivelo naj but prendžarde kodolesar save aktivitetija kerena pes vaš e Roma thaj Egipčanura an lengere komune thaj save aktivitetija džana pali e Lokalno Akcijakere Planoncar.

<i>E aktivitetija džan pali e LPA:</i>	<i>Naj pendžardine:</i>	<i>I buči e manušencar katar RE populacija si planirimi khetane e Lokalno planoncar save si vaš sa e manušenge Loklano komunitatar:</i>
7 vaj 26,92 %	15 vaj 57,69 %	4 vaj 15,39 %

Katar e 6 komuna pe save naj lendine e Lokalno Planija akcijake vaš e Romengi thaj Egipcánongi inkluzija, 3 planirinena kodo te keren pe avutni vrama, džikote 3 kodo na planirinena, sostar, sar so phenena ande Phučimasko lil pherdino kotar o Sekretarijato vaš socijalno sama Šerutno forosko Podgorica: „Džaindoj pali o zakono pe diskriminacija lendo kotar Montenegrosko Gaverno – Ministeriumo vaš manušikane thaj minoritetongere hakaja, kotar o maj 2013.berš, na kerela evidencija vaš posebno nacionalno minoriteto ”.

E egzistiribaskere Lokalno akcijakere planoncar vaš e RE integriribe phenen pro beršesko nivelo te crden pes kodola finansije:

- Nikšić, vramake 2008 – 2015	40,000.00 €;
- Herceg Novi, vramake 2010-2015	15,000.00 € +
- bučake ano ofiso NGO „Mladi Romi”	4,000.00 €
-Tivat, vramake 2011-2015	15,000.00 €,
- Kotor, za period 2011-2015	15,000.00 €
- Bijelo Polje, LPA si lendo 2012.....	5,000.00 €.
- Berane, LPA si lendo 2013.	5,000.00 €
- Ulcinj, LPA si lendo 2013.	5,000.00 €

Rodipasar na avilas pes dži pe informacija crdije li kodola finansije vaj, sostar palpale informacija lijem numa katar e:

Komuna Nikšić.....	41,000.00 €
Komuna Tivat.....	38,645.00 €
JU Centro vaš socijalno buči Pljevlja.....	50,000.00 €
Komuna Kotor.....	22,000.00 €.

Šaj te dikhel pes kaj e lokalno gavernura, sostar si bari ekonomikani kriza, redovno na crdena sas love vaš e Lokalno akcijakere planija, so ki avutni vrama musaj te keren sostar, naj bare love numa, kadale lovencar ka pharuven pes varesave problemura thaj e manušenge kotar e RE populacija thaj olako civilno sektoro kodola love ka den bareder psihologikano efekto sar so ka den ekonomikano.

E rodipasar na avilas pes vi dži pe validno dikhibe pe kodo e Lokalne gavnerora ande Montenegro dije finansije vaš e lačeder situacija e manušengi katar e RE populacija pe palune 5 berš:

E informacije save naj sredime, sostar o džaipe pe tereno sikavela kaj si bareder kotar si phendo:

1. Komuna Nikšić	50,000.00 €
2. Komuna Kotor.....	25,000,00 €
3. JU Centro za socijalni rad Pljevlja	50,000.00 €

Ki komparacija kodolestar so si phendino thaj kodola so na vakerdine, i Komuna Podgorica phenel kaj – „Sar so phenel o kanuni vaš e diskriminacija savo andas e Montenegrosko Gaverno, o Ministeriumi vaš manušikane thaj minoritetongere hakaja kotar o maj 2013. Berš, na kerela pes evidencija pali e specijalno nacionalno minoriteto“ Komuna savi so ko informacije vaš hardžime love thaj kobor trubuj te del e publikane firmenge, phenindoj kaj vi ano finansije si planirime love vaš keripe 90 khera, vaš so o šerutno foro dijas phuv kotar 13,87 hektarija.Totalno: 3,113 361.49 €. Pheneela pes vi vaš love save so trubuj te den pes e JP „Čistoća“ thaj „Vodovod thaj kanalizacija“ sa ko sa: 371.664,41 €.

Kodi vakerdini sfera, te šaj te informirinen pes egzaktno e manuša, specijalno e manuša katar e romani thaj egipcánongi minoritetakiri komuniteta, trubuj te dihel pes dži pe detalura. Kodo trubuj te kerel pes vi vaš e internacionalno organizacije, save so ano rodipe dije but egzaktno informacije, thaj ka ovel lačhes vi vaš avutno apliciribe ko internacionalno donatorija, anglal sa kotar e fondija ande Europaki Unija.

Ni e lendine informacije vaš kodo kobor si planirime thaj kobor si hardžime finansije vaš e LPA realizacija thaj javera dokumentija kolencar si planirime aktivitetija vaš e lačharibe

e situacijaki pe savi so arakhena pes e Roma thaj Egipcánura pe nivelura katar e 13 Lokalno komunitetija ande Montenegro vaš 2014. Berš naj užeste vakerdine.

E informacije sikavena kaj ande budžetura vaš 2014 berš e finansije si:

Planirime ano:	Naj planirime ano:	Na kerel pes evidentiribe pali nacionaliteto e minoritetongo ano:
4 ili 30,76 %	5 ili 38,49	4 ili 30,76 %

E informacijen dije:

1. Komuna Nikšić	33,600.00 €
2. JU Centro vaš socijalno buči Pljevlja.....	11,743.00 €
3. Komuna Kotor.....	11,000.00 €
4. Lolo trušul Montenegro.....	215,000.00 €

Komune: Podgorica, Foroski komuna Tuzi, Tivat thaj Rožaje phende: „E love ano budžeto si planirime khetane vaš sa e Lokalno strategijakere planura“.

E Institucije katar o Montenegro save so kerena buči upral e themeskiri integracija thaj lačharipe e socijalno ekonomijakiri situacija vaš e Roma thaj Egipcánura, lače kotoresar naj informirime e Europakere fremosar katar e nacionalno strategija vaš Romengi integracija dži pe 2020. berš, vaš e thema membrura ki EU, thaj pe savi arakhela pes but importantno segmento „**Promoviribe e Romengiri integracija avrijal e EU: Specifikani situacija pe thema save khamen te aven ande EU**“.⁹

E informacije sikavena kaj kodole dokumentesar si prendžarde:

<i>But čače prendžarde:</i>	<i>Jekhe kotoresar prendžarde:</i>	<i>Naj prendžarde:</i>
7 vaj 26,92 %	17 vaj 65,39 %	2 vaj 7,69 %

Katar e 26 institucije vaj organizacije save so pherde o phučimasko lil, 17 vaj 65,38 % dži pe detalura phende informacije thaj aktivitetura save so anena dži pe hakajesko leibe, lačheder themutno-ekonomikani situacija, thaj socijalno inkluzija e manušengi katar e romane thaj egipcánongere minoritetongere komunitetura ande Montenegro, realizirinde pe palune 5 berš:

<i>r.br.</i>	<i>Organizacije / Institucije:</i>	<i>Vakerdine informacije:</i>
1.	Šerutno foro Podgorica	Phende kompletno informacije vaš aktivitetija thaj e rezultatija, djindoj vi finansijakere indikatorija.
2.	Komuna Nikšić	Phende kotoresar finansijakere indikatorija thaj sikavde 2 projektija vaš e RE, kolende o Lokalno gavno sasa kooperantno.
3.	Clolo trušul Montenegro	Navedeni finansijski pokazatelji i realizovane aktivnosti.
4.	JU Centro vaš socijalno buči Pljevlja	Phende finansijakere indikatorija thaj kotor aktivistentondari.
5.	Zavodi vaš buči Montenegro	Phende realizirime projektura kerdine vaš RE komunitetija thaj aktivitetija save realizirina pes ko kontinuiteti.
6.	Ministeriumi vaš sastipe	Phende akcije realizirime cilosar sastipaski prevencija vaš čhave thaj džuvlja RE populacijatar.
7.	OO CK Pljevlja	Phende akcije kolencar si lende vi Roma.
8.	Fond za manjine	Phende pengi rola.

⁹ Evropako fremo vaš nacionalno strategije vaš Romengiri integracija dži pe 2020, rigori 12.

9.	Uprava vaš e našle manuša	Phende pengi rola thaj kotor rezultatondar.
10.	JU Centro vaš socijalno buči Kotor, Tivat, Budva	Phende realizirime aktivitetija kerdine vaš e RE populacija.
11.	Zavod vaš e buči Tivat	Phende aktivitetija vaš kvalificiribe thaj arakhibe buči vaš RE.
12.	Zavod vaš e buči Herceg Novi	Phende vaš projektija kolencar si astardine vi e manuša kotar RE.
13.	Zavod vaš e buči Podgorica	Detalno phende aktivitetija realizirime cilosar kvalifikacije thaj arakhibe buči RE.
14.	Foroski komuna Tuzi	Komentaro vaš aktivitetija realizirime pe 2013/14 berš.
15.	Zavod vaš e buči Bijelo Polje	Phende kotor aktivistentondar vaš treningo thaj arakhibe buči e Romenge.
16.	Komunaki organizacija Lolo trušul Berane	Phende aktivitetija realizirime vaš dejbe ažutibe e RE populacijake.
17.	KomunaKotor	Dije detalno reporto.

3. REZULTATIJA ANALIZATAR KOTAR E INFORMACIJE LENDINE KATAR E CIVILNO THEMESKERE ORGANIZACIJENDAR:

E phučimaskere lila (**Anex 3**) eleltronikane si bičaldine dži pe adrese kotar e 39 civilno themeskere organizacijenge kolenge džanela pes vaj gindinelas pes kaj generalno vaj maškar javer, keren buči upral e problemura saven isi e manušen kotar e minoritetongere komunitetija, thaj e Romengere thaj Egipčanongere minoritetongere komunitetura ande Montenegro.

E phučimaskere lilen pherdine 13 vaj **33,33 %** organizacije kotar o civilno them thaj kodoleske e lendine rezultatura našti te dikhen pes **reprezentativno**. Numa, vi o fakti kaj e OCD intereso sasa but tikno, si jekh importantno indikatooro vaš olengi relacija pe situacija thaj hakaja saven isi e minoritetongere komunitetot, specijalno e Romengere thaj Egipčanongere minoritetongere komunitetura ande Montenegro.

Phučimaskere lila dinde:

No.	Dinde dži ko:	Dije palpale:	Na dije palpale:
1.	NGO „Udruženje Egipćana“-Tivat		Na
2.	NGO „Mladi Romi“- Herceg Novi	Va	
3.	NGO „Institut socijalne inkluzije“- Podgorica	Va	
4.	NGO „Rom“- Podgorica	Va	
5.	NGO „Romsko vrijeme“- Podgorica		Na
6.	NGO „CEDEM“- Podgorica	Va	
7.	NGO „Centar za prava djeteta CG“- Podgorica	Va	
8.	„Institut Alternativa“- Podgorica		Na
9.	NGO „CRNVO“ - Podgorica		Na
10.	NGO „Građanska Alijansa“- Podgorica		Na
11.	NGO „Forum MNE“ - Podgorica		Na
12.	NGO „Pedagoški centar Crne Gore“		Na
13.	NGO „Juventas“- Podgorica		Na
14.	NGO „Zeleni Crne Gore“		Na
15.	NGO „CEMI“ - Podgorica		Na

16.	NGO „MANS“ - Podgorica		Na
17.	UMHCG - Podgorica		Na
18.	NGO „Akcija za ljudska prava“ - Podgorica		Na
19.	NGO „Pravni centar“ - Podgorica		Na
20.	NGO „Demokratski romski centar“ - Podgorica	Va	
21.	NGO „Enfants“ - Berane	Va	
22.	NGO „Centar za romske inicijative“ - Nikšić		Na
23.	Udruženje NGO „Humanitarac“ - Nikšić	Va	
24.	Fondacija „Fors Montenegro“ - Nikšić		Na
25.	NGO „Romsko srce“ - Nikšić		Na
26.	NGO „Romski san“ - Nikšić		Na
27.	NGO „Naselje Budo Tomović“ - Nikšić		Na
28.	NGO „Džudo klub Trebjesa“ - Nikšić	Va	
29.	NGO „Alfa centar“ - Nikšić		Na
30.	„Udruženje roditelja za pomoć licima ometenim u psiho-fizičkom razvoju“ - Nikšić		Na
31.	NGO „Ozon“ - Nikšić		Na
32.	NGO „Preporod“ - Nikšić		Na
33.	NGO „Ruža“ - Berane		Na
34.	NGO „Udruženje za razvoj civilnog društva“ - Bijelo Polje	Va	
35.	NGO „Udruženje paraplegičara Bijelo Polje“		Na
36.	NGO „Zračak nade“ - Pljevlja	Va	
37.	NGO „Bonum“ - Pljevlja		Na
38.	Koalicija NGO „Romski krug“ - Nikšić	Va	
39.	Kancelarija za romska pitanja - Bijelo Polje	Va	
Totalno:		13 vaj 33,33 %	26 vaj 66,67 %

I informacija kaj 66,66 % civilno themeskere organizacijendar, aspecijalno i informacija kaj 53,84 % katar e romane thaj egipčanongere NGO na mangle kooperacija trujal dejbe palpale pe phučimaskere lila, lela baro gindipe thaj anela dži pe klidaripa kaj:

1. Buteder nagavernoskere organizacije zurale kapacitetoncar ande Montenegro, naj interesirime te len than vaš pharuvibe e problemongo so isi e romen thaj e egipčanon, sostar numa o CEDEM phendas kaj realizirindas 2 bare thaj lače projektija kolengo fokuso sasa e manuša katar e RE populacija.
2. Bareder numero katar e romane thaj egipčanongere nagavernoskere organizacije ande Montenegro naj olen kapaciteto te pherel thaj te iranel palpale o Phučimasko lil, so si but indikativno, so phenel kaj trubuj te rodel pes sostar e manuša katar adala NGO našti sas te keren kodo.

Analiza pe deijpena palpale e Phučimaskere lilendar kotar e civilno themeskere organizacije:

- Misijasar thaj ciloncar e organizacijaki:

Planirimi si buči e manušencar katar e minoritetija thaj marginalizirime grupe:	Naj dominatno, numa šaj te ovel kotor misijatar thaj organizacijakere cilondar:	Naj planirimi buči e minoritetoncar thaj marginalizirime grupencar:
11 vaj 84,62 %	1 vaj 7,69 %	1 vaj 7,69 %

- Manuša katar e romani thaj egipčanongi populacija:

Si olengi ciljno grupa:	Si jekh katar lengere ciljno grupe:	Naj olengiri ciljno grupa:
7 ili 53,85 %	5 ili 38,46 %	1 ili 7,69 %

- Organizacije save keren projektura katar e adžere vakerdino „Romano programo“ ani vrama katar:

1 dži pe 2 berš	3 dži pe 5 berš	6 dži pe 10 berš	Buteder kotar 10 berš
2 vaj 15,39 %	1 vaj 7,69 %	5 vaj 38,46 %	5 vaj 38,46 %

Šaj te klidarel pes kaj buteder organizacije save so pherde o Phučimasko lil isi olen barvali eksperienca ko realiziribe projektongo katar adžar vakerdino „Romano programo“ thaj evidentno si ka kadala organizacije dije vi majbut vaš džiakanutni emancipacija e Romengi thaj Egipčanongi ande Montenegro. I informacija kaj i „Koalicija NGO Romski krug“ avguni romani NGO kolake so, sar legarutni organizacija i EU, trujale e Europakiri Unijaki Delegacija ande Montenegro, dijas ažutipe vaš o projekto „AMARE“.

Kotar sa dži akana vakerdino ikljola i rekomandacija kaj akala organizacije ki avutni vrama trubuj te keren partneriribaskere projektura e themeskere organoncar, kolengere cilno grupe ka oven e Roma thaj e Egipčanura, thaj khetane te aplicirinen vaš finansije kotar e EU fondija thaj ko javera internacionalno donatorija.

I eksperienca kadale organizacijengi sikavela vi i informacija kaj pe nakhle 2 berša, totalno realizirinde 27 projektija kotar kodola areje:

1. Leipe thaj protektiribe e manuškane hakajengo vaš e manuša kotar e RE populacija
2. Edukacija, informiribe thaj naformalno edukacija vaš e Roma thaj Egipčanura
3. Socijalno humanitarno buči thaj sastipaski protekcija
4. Protektiribe e dživdipaskere trujalipasko thaj khera vaš e Roma thaj Egipčanura
5. Ikalibe personalno dokumentija
6. Edukacija/romane asistentura ande sikljovipe
7. Edukacija thaj ternengoro aktiviribe, edukacija e manušengi kotar e RE populacije
8. Rodipaski buči pe: situacija, problemura thaj trubujimata e manušengi kotar RE populacija ande Montenegro
9. Influenca upral lačo keribe e publikane politikongo pe nacionalno thaj lokalno nivelura vaš RE populacija ande Montenegro
10. Kampanja vaš bareder bučaripe e Romengo
11. Kulturako arakhibe

12. Organiziribe thaj finansiribe e manušengo katar e romano civilno them pe khidipena vaš e Romengi inkluzaija, organizirime teli i Dekada, EU ja palem javera internacionalno organizacije
13. Angljaripe e edukacijako vaš e romane čhavore ande fundavne sikljovne
14. Keribe lokalno studije vash khera pe Roma
15. Legaliziribe e romane mahalengo thaj e kherengo
16. Reguliribe e themeskere statusesko vaš e našle manuša thaj interno hasarde Roma thaj Egipćanija ki teritorija kotar Montenegro.

Implementiribe e projektongo finansijencar si ažutisarde kotar:

1. EU trujal Delagacije Evropakere Unijako ande Montenegro
2. Open Society Foundations ikatar Budimpešta
3. UNDP - Montenegro
4. OSCE - ODIHR
5. REF
6. FAKT
7. Ambassade: SAD, Germanija, Norvegija, Denmarka, Švedija, Švajcarija ande Montenegro
8. Fondi vaš minoritetija ande Montenegro
9. Ministeriumi vaš manuškane thaj minoritetongere hakaja Montenegroskere Gavernostar
10. Montenegrosko Gaverno. Trujal Komisija vaš dejbe love lendine kotar e kheliba pe baht
11. Lokalno gavernura kotar e komune: Herceg Novi, Tivat, Nikšić, Podgorica, Berane thaj Bijelo Polje.

I analiza informacijengo dureder sikavela:

- Kaj ande civilno themeskere organizacije save so dije palpale e Phučiaskere lila: kerde buči 5 manuša kotar romani thaj egipćanongi populacija, kolendar duj agordine fundavni sikljovni, jekh maškaruni sikljovni thaj duj uči škola;
- Kaj momentalno si, pali Kontraktija angažirime 4 manuša RE populacijatar saven si maškaruni sikljovni;
- Kaj stažirinena 9 čhona teli o projekti „AMARE” ko organija ktar e lokalno gavernura: Herceg Novi, Nikšić thaj Berane, 5 terne educirime murša thaj 1 terni educirimi džuvli katar e RE populacija;
- Kaj e problemon thaj so trubuj e manušenge kotar e romani thaj egipćanongi populacija ande Montenegro thaj ko teritorije katar e Lokalno gavernura. Šukar prendžarena 12 vaj 92,30 %, thaj jekhe kotoresar prendžarena 1 vaj 7,70 % kotar e civilno themeskere organizacijendar save so dije palpale o Phučimasko lil;
- kaj 85,71 % OCD katar e komune an save si ande e Lokalno akcijakere planija vaš Romengi thaj Egipćanongi inkluzaija, džanen vaš kodola dokumentija;
- kaj nijekh OCD komunendar: Ulcinj, Herceg Novi, Kotor, Tivat, Nikšić, Bijelo Polje thaj Berane pe save si kerdine e LPA vaš e inkluzija e RE, naj precizno informacije vaš kobar finansije si crdime kotar e komunakere budžetija vaš implementiribe e aktivitetongi katar e Lokalno planura;
- kaj 10 vaj 76,92 % OCD našti te dikhel e moljaripa katar e materijalno sredstvija save so e Lokalno komunitete dije vaš lačheder situacija e Romengi thaj Egipćanongi and pengere komune pe nakhle 5 berš.

Kodi informacija konfirmirina NGO „Mladi Romi“ katar Herceg Novog:

Kana ovela lafi vaš e javera namaterijalno buča, naj amen evidencija thaj našti te dikhel pes kobor vaš e romani komuniteta dijas pes trujale komunakere budžetija.

Kobor sa si dendine avri kotar e Komuna Nikšić dijas o NGO „Humanitarac“ thaj phendas kaj ande kodi komuna vaš lačheder situacija e Romengi thaj e Egipcānongi vaš e keribe khera thaj infrastrukturakere objektija, ande palune 5 berš, dendine si materijalno buča ko kučipe trujal 300,000.00 €.

Bilovengo dejbe phuv vaš keribe 12 dživdipaskere jekhina, kerindoj planiribaski dokumentacija, na leindoj love vaš e infrastrukturakere priključkija thaj dindoj materijali vaš keribe khera vaš 12 familije sar vi renoviribe e barakengo save so phabile ande jag vaš 18 familije, thaj kerindoj buči ande rekonstrukcija e pahanjeskere mrežako ande mahala „Brlja“, dendine si paše 300.000,00 (trin šela mile) €.

Dejbe palpale pe phučibe – Gele e manuša katar Tumari organizacija ande romane mahale ko tumare komune, sikavela kaj e reprezentantura katar OCD save so pherde o Phučimasko lil, trujal avibe ande romane mahale, ko čačuno drom dikhena e dživdipaskere kondicije pe save dživen e manuša katar e romani thaj egipcānongi populacija.

Va	Na	Va nekobor drom	Butivar džas ande romane mahale
2 vaj 15,38 %	0,00 %	1 vaj 7,69 %	10 vaj 76,93%

E reprezentantura katar e buteder kadala organizacije, teli kodole projektoski realizacija, sasa ande buteder romane mahale ki teritorija kotar o Montenegro, so sikavena vi e rezultatura:

Va	Na	Va nekobor drom	Butivar džas ande romane mahale
2 vaj 15,38 %	1 vaj 7,69 %	5 vaj 38,46 %	5 vaj 38,46 %

Bizi te džal pes ande ro,mane mahale, sar so si: „Sokolovina“ ande Bar, „Palestina“ ande Budvi, „Vrmac“ ano Kotor, „Konik“ (Kamp I i II) ani Podgorica, „Zverinjak“ ano Nikšić, „Talum“ ande Berane thaj „Rakonje“ ande Bijelo Polje, našti te astarel pes i čačuni „piktura“ vaš e dživdipaskere kondicije pe save dživen akala majmarginalizirime, majčorole thaj majdukhavdine manuša ande Montenegro.

E romane mahalen buteder vizitkerena e reprezentantura katar e: internacionalno organizacije thaj donatorija (EU, REF, HELP, UNDP, OSCE, UNCEF, UNHCR thaj e Ambassade ando Montenegro) no sar keren kodo e reprezentantura katar e montenegroskere institucije thaj organizacije thaj e but „importante“ OCD. Kadala „kabineteskere“ obzervatora thaj upral e funda katar e butivar „frizirime“ thaj „šminkime“ reportija, dena impresija thaj dena reportija upral save so šaj te phenel pes kaj ande romane mahale dživela pes lačhes.

**Mesažo vaš Montenegroskere autoritetura
„KEREN NUMA JEKH TRANZITNO PHIRIBE TRUJAL E ROMANE MAHALE “**

Kodo konstantirinena vi e dipena palpale pe phučibe:

Tumen gindinena kaj e themutni-ekonomikani situacija e romane thaj egipčanongere populacijako ande Montenegro si:

Lači:	Bilači	But bilači:
0,00 %	1 vaj 7,69 %	12 vaj 92,31 %

Dejbe palpale pe phučibe:

Sar gindinena tumen vaš kodo sar dena pes avri e finansije so si vaš e lačheder situacija e Romengi thaj Egipčanongi ande Montenegro, lendine finansije kotar e kherutne thaj internacionalno donatorija ko palune 5 berš:

a) namjenake thaj transparentno	b) binamjenake thaj natransparentno	c) na džanas sar hardžinena pes e love
0,00 %	9 vaj 69,23 %	4 vaj 30,77 %

E dejpena palpale pe kodo phučibe sikavena kaj e love so dena pes vaš e lačheder Romengi thaj Egipčanongi situacija si bitransparentno, so phenen vi e informacije kaj:

- e Montenegroski Kris dži akak butivar činavdas e Decizije so anelas i Komisija vaš dejebe finansije kotar o Fondi vaš e minoritetija thaj katar e Komisija Gavernoski vaš dejbe avri e loven kotar e khelina pe baht,
- na respektirinena pes e decizije kotar e Kris save si ande vaš kodo sar dena pes e love avri,
- kaj e love katar o Fondi vaš e minoritetura ko kontinuiteti kerela bilačhipa, so trubuj vi jekhvar seriozne te dikhel pes kotar e odgovorno themeskere,
- kaj o Romano Konsilo, sar vi varesave javera minoritetongere Konsilija hardžinena e love bilačhes, so trubuj vi te dikhel pes kotar e odgovorno themeskere organija,
- vaš e projektija suportirime kotar e kherutne donatorija na dena adekvatno finansijako reporto.

Vaš sa upreder vakerdino, trujal e elektronikane thaj printime mediumija informirime si e manuša ande Montenegro. **Anex 6** . Skenirime artiklija kotar e printime mediumija.

Vaš kodo sar hardžinena pes e love, but importantno si o komentaro vakerdo ano Phučimasko lil kotar o CEDEM:

„Vi kodo so na dikhas sar hardžinena pes e love, upral e komparacija kotar e totalno finansije dendine vaš kadala minoritetija katar e EU Fondija (9,373.026 € ko anav biiranipaskere finansijakere ažutipaske katar)¹⁰ ... klaro si kaj na resle pes e planirime efektija, thaj sostar si gasavi i situacija, trubuj te rodel pes (thaj analizirinel pes), ko nivelope fondengeri alokacija, numa vi sar kerela pes buči olenar thaj evaluacija sar si hardžime e love.“

¹⁰ CEDEM, septembro 2013., „Džiakanutne efektija, šajpena vaš lejbe EU fondija vaš lačheder statuso thaj socialno integriribe e Romengo thaj Egipčanengo ande Montenegro“, rigori 12, šaj te arakhen ko: <http://www.cedem.me/sr/publikacije/viewdownload/13-publikacije/443-studija-o-efektima-eu-podrske-u-oblasti-socialne-inkluzije-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori.html>

E civilno themeskere organizacije ande Montenegro gindinen kaj e planengere dokumentura kolencar regulirinela pes e aktivitetija vaš lačheder themutni-ekonomikani situacija thaj Romengi vi Egipčanongi inkluzija ande Montenegro, na implementirinena pe ko lačno drom. Kodo sikavel vi o dejbi palpale pe phučipe:

Sar tumen gindin, e dokumentura vaš lačheder situacija e Romengi thaj Egipčanongi ande Montenegro pe nacionalno thaj lokalno nivelo, implementirinea pes vaj na:

Totalno	Jekhe kotoresar	Na implementirinea pes sar so trubuj:	Na implementirinena pes
1 vaj 7,69 %	1 vaj 7,69 %	10 vaj 76,93 %	1 vaj 7,69 %

Gasave dejibena palpale lende si vi analizatar pe phučibe:

Sar tumen gindin, e themeskere organija vaš e themutni thaj socijalno inkluzija e Romengi thaj Egipčanongi ande Montenegro keren buči:

But lače thaj trnsparentno	Olengi buči čaljarela	Keren bilače thaj natransparentno	Na sijem prendžarde olengere bučasar
1 vaj 7,69 %	1 vaj 7,69 %	10 vaj 76,93 %	1 vaj 7,69 %

Dejbe palpale pe phučibe:

Sar tumen gindin, i Dekada vaš e Romengi inkluzija andas dži pe lačheder efekti vaš e Romengi thaj Egipčanongi situacija ande Montenegro, sikavel:

Dijas efekti	Dijas hari efekti	Dijas minimalno efekti	Na dojas efekti sar so adžikerelas pes
1 vaj 7,69 %	2 vaj 15,38 %	6 vaj 46,15 %	3 vaj 23,07 %

Te kerdas pes varesavi komparacija maškar kodo savo si pe momento i themutni-ekonomikani situacija e romane thaj egipčanongere populacijako ande Montenegro e vramasar kana promovirindas pes i Dekada pe 2005 berš, šaj te phenel pes kaj e adžikeripena sasa but optimistikanen thaj e resline efektija, rezultatija minimalno.

4. REZULTATIJA KATAR E ANLIZA INFORMACIJENGI LENDINE KATAR E INTERNACIONALNO INSTITUCIJE THAJ ORGANIZACIJE ANDE MONTENEGRO:

E rodipaskere phučimaske lila (**Anex 4**) si bičhaldine elektronikane dromesar ko adrese katar e 8 internacionalno institucije thaj organizacije save si aktivne ande Montenegro thaj save so, maškar javer, fokusirinde pes upral e problemija saven isi e minoritetura, thaj džaindoj pal kodo, vi upral e Romane thaj Egipčanongere komunitetija.

E phučimaskere lila naj sas bičhaldine ko Abasade ande Montenegro, vi kodo, varesave olendar, majanglal sa e Amerikaki ambasada sasa donatorija vaš buteder projektongoro implementiribe pe lačheder situacija thaj lejbe e hakajengo vaš e Roma thaj Egipčanura ande Montenegro.

E phučimaskere lila pherde 5 vaj 62,50 % institucije vaj organizacije.

PHUČIPENA SI BIČHALDE DŽI KO:

No.	Institucija /Organizacija:	Lijem palpale:	Na lijem palpale:
1.	Delegacija EU ande Montenegro	Va	
2.	UNDP	Va	
3.	UNICEF		Na
4.	UNHCR		Na
5.	OEBS	Va	
6.	HELP-Hilfe zur Selbsthilfe-kancelarija ande Montenegro	Va	
7.	REF ande Montenegro	Va	
8.	IOM		Na
Totalno:		5 ili 62,50 %	3 ili 37,50 %

Vačaripe:¹¹

E informacije sikaven kaj:

- ande internacionalno institucije vaj organizacije save keren buši ande Montenegro, separatno sektoro vaš minoritetongere phučipena:

<i>Isi ande</i>	<i>Naj ande</i>
2 vaj 40,00 %	3 vaj 60,00 %

- ande kodo Sektoro

<i>Isi kotor vaš e phučipena pe Roma thaj Egipčanura ande:</i>	<i>Na egzistuin ande:</i>	<i>Isi manuš vaš e phučiba pe Roma thaj Egipčanura</i>
2 vaj 40,00 %	3 vaj 60,00 %	3 vaj 60,00%

- E vakerdine internacionalno institucije vaj organizacije dena suporto vaj implementirina (HELP), Projektija vaš lačheder Romengi thaj Egipčanongi situacija ande Montenegro:

<i>1999 berš HELP</i>	<i>Katar 2005 berš REF</i>	<i>Katar 2006 berš OEBS</i>	<i>Katar 2007 berš Delegacija EU ande CG thaj UNDP</i>
1 vaj 20,00 %	1 vaj 20,00 %	1 vaj 20,00 %	2 vaj 40,00 %

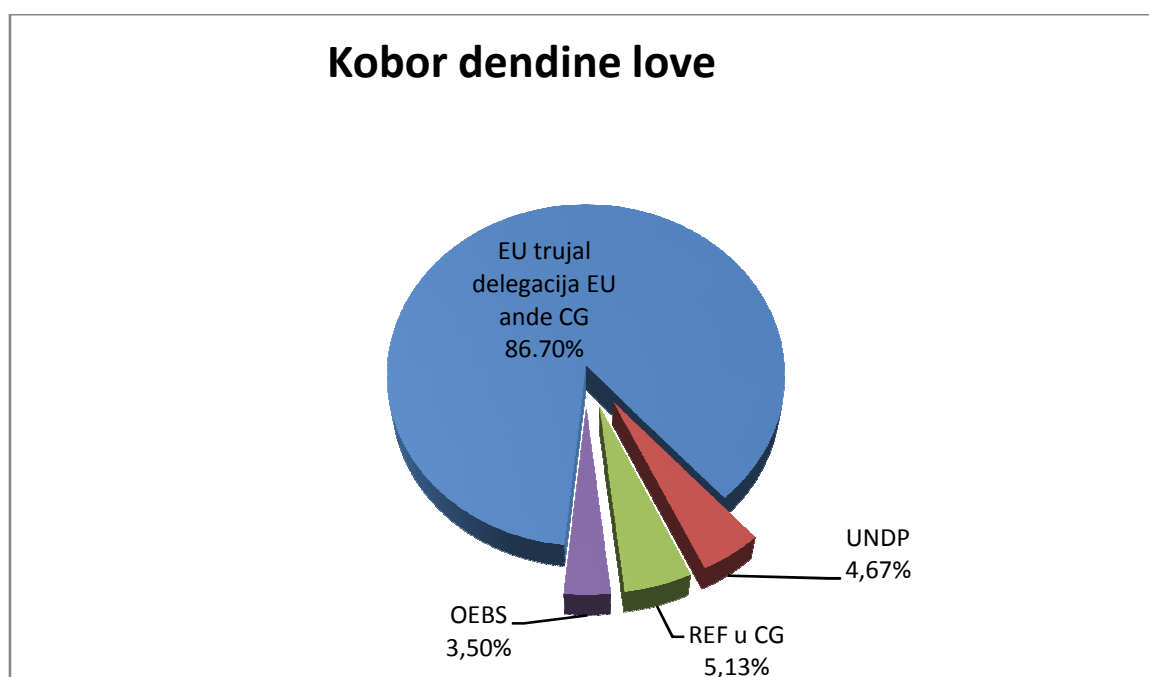
E vakerdine institucije vaj organizacije trujal palune 2 berš ande Montenegro finansijencar ažutisarde vaj implementirinde (Help), totalno 17 Projektija vaš e lačheder Romengi thaj Egipčanongi situacija, ko totalo katar: **4,286.000.00 €**.¹²

¹¹ Kodo segmento kotar o reproto naj gata, sostar e Phučipena na pherde: UNICEF, savo si fokusirimo ko promoviribe lejbe thaj protektiribe e čhavorengere hakajengo, UNHCR savo si fokusirimo upral e situacija thaj problemura so isi e našle manušen thaj IOM savo si fokusirimo upral e manuša ki tranzicija, thaj kodola si bare problemura saven isi vi e manušen kotar e romani thaj egipčanongi komuniteta ande Montenegro.

¹² I kancelarija HELP-eski implementirindas projektija ande Montenegro thaj ande eksplanacija ande Phučimasko lil phenel: „Isi amen buteberšesko Programo savo si vaš dejbe: socijalno ažutipe, drabengo

Finansijencar si ažutisarde 13 projektija, thaj o Help implementirindas vaj implementirinela 4 Programija:

EU trujale e Delegacije EU ande Montenegro:	UNDP:	REF ande Montenegro:	OEBS:	HELP kancelarija ande Montenegro
5	2	2	4	4
3,716,000 € vaj 86,70 %	200.000 € vaj 4,67 %	220.000 € vaj 5,13%	150.000 € vaj 3,50 %	Pali o phučipe dendi eksplanacija vaš hardžiba

O rodipe sikavel kaj:

1. Vaš e projektija saven o OCD thaj NGO – thaj implementirinea ažutipasar katar e kherutne donatorija, na kerena fundavne eksterno monitoringija thaj evaluacije
2. Vaš baro numero katar e implementirime projektija, e donatorengere na dena pes validne Narativno thaj Finansijakere reportija
3. Bareder procentosar e lende love na hardžinena pes transparentno thaj butivar bi bilačheste
4. Kaj e love katar e Minoritetongere Konsilija na dena pes avri lačhes.

Sa akava upreder vakerdo konfirmirinena vi but decizije kotar e Kris, save so bibahtake na respektirinena pes (Anex 6/1 i 2)

Mamuj lende, e internacionalno donatorija sa adava keren profesionalno, džaindoj pali e principura thaj e procedure kotar sako jekh donatoro, so sikavela vi dejbe palpale pe phučibe:

pokinibe thaj ardžiba ko sasljaripe vaš e interno hasarde manuša thaj maškar save isi vi Roma thaj Egipcánura, numa kodola finansije hardžinena vi e javera andre hasardine manuša “.

Sikavena li e narativno tha finansijakere reportija ko realizirime projektija kaj e love si dende lačhes avri?

Va totalno	Jekhe kotoresar	Na but	Na
5 vaj 100,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %

E vakerdine informacije khamela pes te oven lačo „mesažo thaj godži” civilno themeskere organizacijenge, numa vi e themeskere organonge ando Montenegro, save so aplicirina thaj lena grantija katar e internacionalno donatorija thaj Ambassade.

Sa kodolestar šaj te dikhel pes kaj e projektija suprotirime thaj ažutisarde kotar e internacionalno donatorija OCD ande Montenegro profesionalno implementirina, thaj džana pali e detalno Kontraktija, thaj e donatorenge dena lače reportura. Pali kddo, e „Task menadžerija” vaj responsabilno manuša katar e „projektengere timija” donatendar regularno kerena monitoring, thaj džaindoj pali e Kontraktija keren vi evaluacija e projektongo. Akava dela olenge šajipe objektivno te dikhen e resline rezultatono ano Projekto. Kodo vakerena vi e dejipena palpale pe phučibe:

Pali tumaro gindipe, e love so si dendine avri ande dži pe varesave problemongo pharuvipe vaš e Roma thaj Egipčanura ande Montenegro?

Va totalno	Jekhe kotoresar	Na
4 vaj 80,00 %	1 vaj 20,00 %	0,00 %

Vaš lačheder situacija pe romani thaj egipčanongi populacija, but si importantno e informacije kaj e internacionalno institucije thaj organizacije save so dije informacije vaš phučimasko lil, vi dureder ka ačhon ande Montenegro, thaj vi dureder ka den suportono vaš kvalitetno thaj lače OCD, save so ka anen dži pe lačheder situacija vaš e Roma thaj Egipčanura thaj olengiri socijalno inkluzija. Kodo šaj te klidas upral e dejbe palpale pe kodo phučibe:

Planirina li tumari institucija/organizacija pe avutni vrama te finansirinel thaj implementirinel Projektija vaš e Romengi thaj Egipčanongi lačheder situacija ande Montenegro thaj vaš olengi sigeder integracija thaj pe savi vrama?

UNDP	OEBS	REF	DEU	HELP
2014 - 2016	Naj vramako periodi džikote i Misija OEBS ka ovel aktivno ko Montenegro	Dži ko 2020	2014 - 2020	Va

E dendine informacije dena šansa e themeskere institucijenge thaj Organizacijenge katar o civilno themutnipe, thaj specijalno e romengere thaj egipčanongere Nagavernongere organizacijenge thaj e javera nagavernoskere organizacijenge save si fokusirime upral e hakaja thaj lačheder situacija vaš e minoritetongere komunitetija, ko partneriribe vaj korkore, arakhen love vaš implementiribe kvalitetno thaj lače projektongo. **Kodo phenela pes olenge sar jekh šansa savi so na trubuj te hasaren.**

I šansa specijalno si bari vaš e romani thaj egipčanongi minoritetongi komuniteta ande Montenegro, sar jekh them ande lači faza vaš vorba te lel aksesija ande Europaki Unija. Vaš kodo phenen vi e Rekomandacije katar e Europako fremo vaš Nacionalno Strategije pe Roma dži pe 2020 berš. Šero numero 1. I rekomandacija si: „Lačheder

Romengi situacija: imperativi vaš EU thaj e thema membrura¹³. E rekomandacije si vi vaš e Roma ande thema vaš sukcesija sostar kodo si ande Šero 6. I rekomandacija phenel promoviribe integriribe Romengo avrijal EU-specifikanisituacija ko javera thema, thaj jekh olendar si Montenegro.¹⁴

Rodas katar e internacionalno institucije thaj organizacije:

„Te bisterdem varesavo phučibe, thaj tumen gindinen kaj kodo phučibe si importante vaš e Romengi thaj Egipčanongi integracija ande Montenegro, mangasa Tumendar te phenen amenge”,

But lače rekomandacije thaj informacije dije amenge:

1. E Evropakere Unijaki Delegacija ande Montenegro: „Isi vi regionalno programo vaš e khera kote so isi paše 24 milionija EUR save so ande Montenegro ka astaren pe 2014 berš thaj o fondi ka ovel phutardo vi vaš e Roma thaj Egipčanira” thaj
2. Fondi vaš buhljaripe ande Khetanutne Nacije–UNDP: „Suporto thaj registracija e RE manušengi (reguliribe legalno statusesko) thaj lokheder avipe dži pe socijalno thaj servisura vaš arakhibe buči save si prekondicije vaš e RE inkluzijaki ande them.”

¹³ Evropako fremo vaš nacionalno Romengi strategije dži pe 2020, rigori 1.

¹⁴ Evropako fremo vaš nacionalno Romengi strategije dži pe 2020, rigore 12 -15.

VI KLIDARIPASKERE VAKERIPENA:

Džaindoj pali o rodipe so kerdas i Agencija vaš fundavne hakaja¹⁵ 2012 berš,e stereotipura, natolerancija thaj e diskriminacija dukhavela vi bare numero Romendar save trajin ande thema membrura ande Europaki Unija. E rezultatija kodole rodipastar sikavel kaj sako trinto manuš katar e romengi populacija si bibučako, 20% olendar naj olen sastipasko siguripe, thaj 90% dživel teli e čorolipaski nacionalno granica.

E rezultatija khedime kotar o rodipe teli o projekto „AMARE“ ande Montenegro sikaven kaj e problemura saven isi e romane thaj egipčanongere minoritetongere komuniteta ande Montenegro si bareder, kompleksneder thaj komplicirimereder. Džana kotar: bibučaripe¹⁶, save e Roma thaj Egipčanura identificirinde sar fundavno problemi, but bilače dživdipaskere kondicije ande mahale save si, dikhindoj katar e ekologija, bilače vaš dživdipe, ekstremno čorolipe savo so na dela te čaljaren pes ni e fundavne egzistencijakere trubujmata, harno nivelu edukacijatar, bipharuvdo legalno statusi, gender bijekhipe, diskriminacija thaj...

Ko lokho pharuvibe e problemongo influencia keren:

- Bilačo lejbe than katar e reprezentantura e RE populacijako ande kreiribe thaj implementiribe aktivitetongo vaš e romane thaj egipčanongere Politike vaš centralno thaj lokalno nivelu;
- Bilačo thaj biefikasno angažiribe kotar e themeskere institucije thaj organizacije pe themeskoro nivelu thaj pe nivelu kotar e Lokalno gavernura;
- Nanipe koordiniribe pe aktivitetija save so realizirinena pes vaš lačheder situacija e RE populacijaki maškar e Ministeriumi vaš manušikane thaj minoritetongere hakaja thaj e Lokalno gavernura, specijalno pe kadala kote si kerdine e LPA VAĐ E Romengi thaj Egipčanongi inkluzija, saven so beršeskere reportura vaš implementiribe e LPAengo, na dena ko Ministeriumo. Kodo trubuj te kerel pes cilosar te „crden pes“ finansije vaš e problemongo pharuvibe saven isi e RE populacija, thajkodo katar e budžeto katar o Ministeriumo thaj kotar o Fondo vaš Minoritetongere Lokalno gavernura.
- Nanipe kapacitetongo katar o civilno romano sektoro, sar vi nanipe katar e networko katar e organizacije e publikane thaj privatnikane sektoriesar;
- Bilači reprezentacija e Romengi thaj Egipčanongi ande organija katara kanundeibaskere thaj operativno gverno pe centralno thaj lokalno nivelura;
- Natransparentno hardžibe e lovengo save si vaš e lačheder situacija pe Roma thaj Egipčanura ande Montenegro...

Numa, opti,izmo dena e dejina palpale ko phučibe kotar e terne manuša, educirime manušendar katar e RE populacija save so lokheder džana „dureder“ katar sa e šukar prendžarde egzistincejalno problemura, sostar von si, mamuj javer, sar bare problemura phende: „bilači konekcija ko internet“ thaj „nanipe kotar lače kerdine khelipaskere thana vaš e čhavore thaj terne manuša ande romane mahale ”.

Optimizmo dena vi e faktura:

- Kaj e Europaki Unija teli o fremo vaš e nacionalno strategije pe Romengiu integracija dži pe 2020 berš, sar imperative phendas o lačharipe pe situacija pe savi si e Roma thaj Egipčanura ande Montenegro thaj e thema save so khamen te aven pašeder dži ep Europaki Unija, sar vi kdo kaj
- E internacionalno institucije thaj organizacije save so dži akak denas finasijako ažutipe vaj implementirinde projektura vaš lačheder situacija pe Roma thaj Egipčanura pe lungeder vrama, ka oven aktivne dureder ande Montenegro

¹⁵ www.fra.europa.eu

¹⁶ Zaključci seminara « Lokalni pristup, konkretan pristup » Anex » 6.

Sa druge strane, vidljive su i značajne pozitivne promjene u odnosu na: obrazovanje, poboljšanje uslova stanovanja, izgradnju i rekonstrukciju infrastrukturnih objekata u romskim naseljima, rodnu ravnopravnost.

Specijalno importantno si I informacija kaj ko astaribe e septembrostar pe 2014 berš, najsaridnoj ki kooperacija e Upravasar vaš sama pe naše manuša thaj e institucije kotar e Kosovo ande komuna Klina irande pes 12 familije katar e interno hasardine manuša Roma katar regiono e Podgoricako thaj Nikšičesko. Kodo si kotar but bari importancia thaj drom sar pe avutni vrama adekvatno thaj ko lačno drom te pharuven pes olengere problemura. Von khuvde ko lačne sovremeno kerdine khera, so trubuj te ovel stimulanso vi vaš e javera interno hasardine familije save si ande Montenegro. E romane thaj egipćanongere NGO dela pes rekomandacija ko, adekvatno čhani te formulirinen thaj objektivno te phenen e manušenje sa e šajipena thaj lačhipena kotar o volontarno iranipe ande Kosovo thaj Metohija, sostar kadale familijenge kodo si e majlači solucija.

Na tikneder importance si vi i relacija maškar e Roma thaj Egipćanura thaj o proceso ko MONTenegroskoro lokheder avibe dži pe akcesija ande Europaki Unija. Vi kodo so, o nivelo kotar o informiribe maškar e manuša katar e RE vaš Europakere integracije but harno, von percepirinena I akcesija ko EU sar jekh proceso savo šaj te anel dži pe lačheder lengi situacija thaj te len aktivno than pe kodola procesura.

Klejakere buča save so terdžon angli amende sip e kodo te sigurinen pes efikasno leipe e politikengo save si vaš e inkluzija, zuraribe e kapacitetongo, adekvatno finansiribe, thaj bareder involviribe e Romengo thaj e Egipćanengo ande proceso kotar anibe decizije thaj olengo džanibe vaš e beneficije thaj so javer anena e procesija kotar e europakere integracije. Sa kodola prioriteto phundre majangle si vaš kodo te del pes olenge jekha jekh šajipena te len pengere hakaja save si olenge garantirime Konstitucijasar, kanunencar thaj internacionalno konvencienar, te šaj te del pes olenge dživdipe sar sa e javere manušenje.

Sa ko sa, e informacije katar o rodipe sikavdine kaj e themeskiri thaj ekonomikani situacija e Romengi thaj Egipćanongi ande Montenegro si but phari.

Ki relacija e konstantacijasar katar e Internacionalno romane konferencijaki ikerdini ande Mursko Sobota 26. thaj 27. juno 2014. Berš si kaj:
„E Romengi situacija pe but europakere themadijametralno javereder, thaj džal kotar o majbilače dži pe ka vakere lačno....Numa, idealno situacija vaš amare manuša ande Europane”¹⁷
Šaj te klidarel pes kaj akanutni themutni –ekonomikani situacija e Romengi thaj Egipćanongi ande Montenegro naj majbilačo, numa si dur kotar lačno.

¹⁷ Klidaripa katar e Internacionalno romengi konferencija ikerdini ande Murska Sobota, Republika Slovenija, rigori 1.